

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет фінансовий
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: Доходи Державного бюджету та особливості їх
формування в умовах воєнного стану

Виконав: здобувач освіти групи ФК23-1м-з
спеціальність 072 «Фінанси, банківська
справа, страхування та фондовий ринок»

Шипіцина Маргарита Сергіївна
(прізвище, ім'я та по-батькові)

Керівник: Сальникова Т.В. к.е.н., доцент
кафедри фінансів, банківської справи та
страхування

Рецензент _____
(місце роботи)

_____
(посада)

_____
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Шипіцина М.С. Доходи Державного бюджету та особливості їх формування в умовах воєнного стану.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072«**Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок**». – Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

У кваліфікаційній роботі досліджено особливості формування доходів державного бюджету України. Особлива увага приділяється оцінці ефективності механізмів формування доходів, адаптації бюджетної політики до надзвичайних ситуацій та забезпеченню фіскальної стабільності держави.

Проведено комплексний аналіз формування дохідної частини державного бюджету як в цілому, так і за окремими складовими у 2020-2021 роках, тобто у довоєнний період, та у 2022-2023 роках, коли було оголошено воєнний стан. Було проаналізовано шляхи оптимізації формування доходів державного бюджету України. Також враховано міжнародний досвід та рекомендації щодо управління доходами бюджету у воєнний час.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, подана на 76 сторінках, містить 10 таблиць, 19 рисунків. Список використаних джерел включає 65 найменувань.

Ключові слова: бюджетна система, державний бюджет, доходи державного бюджету, регулювання доходів, податкові надходження, неподаткові джерела доходів державного бюджету.

ANNOTATION

Shiptsyna, M.S. State Budget Revenues and Features of Their Formation under Martial Law. Master's thesis in specialty 072 "Finance, Banking, Insurance and Stock Market". – University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

The thesis investigates the peculiarities of forming Ukraine's state budget revenues. Particular attention is paid to assessing the efficiency of revenue generation mechanisms, adapting budgetary policy to emergency situations, and ensuring the state's fiscal stability.

A comprehensive analysis of the formation of the state budget revenue component was conducted both for the pre-war period (2020-2021) and the period after the declaration of martial law (2022-2023). The study explored ways to optimize the formation of Ukraine's state budget revenues. The thesis also takes into account international experience and recommendations on managing budget revenues during wartime.

The master's thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, a list of references, appendices, and spans 76 pages, containing 10 tables and 19 figures. The list of references includes 65 items.

Keywords: budget system, state budget, state budget revenues, revenue regulation, tax revenues, non-tax sources of state budget revenues.

ЗМІСТ

ВСТУП		4
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ	7
РОЗДІЛ 2	АНАЛІЗ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	21
2.1	Аналіз структури та динаміки доходів Державного бюджету	21
2.2	Роль міжнародної допомоги у формуванні доходів Державного бюджету України в умовах воєнного стану	33
2.3	Аналіз податкових та неподаткових надходжень як важливої частини державного бюджету України	44
РОЗДІЛ 3	ПЕРСПЕКТИВИ ПОКРАЩЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	57
3.1	Зарубіжний досвід управління державним бюджетом та можливості його впровадження в Україні	57
3.2	Проблеми та перспективи формування доходів Державного бюджету України	63
ВИСНОВКИ		72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		77

ВСТУП

Актуальність теми. Доходи державного бюджету є одночасно і фінансовим ресурсом, і стратегічною основою діяльності держави. Ці доходи визначають здатність України надавати державні послуги у сферах оборони, державного управління, верховенства права, охорони здоров'я, освіти та соціального захисту.

У ситуації, що склалася в Україні, оборона має бути найважливішою функцією держави, і для забезпечення адекватних витрат у цій сфері необхідні значні доходи. Саме тотальна війна докорінно змінила бюджетний процес в Україні.

Воєнний стан, зниження ділової активності на ринку та значні демографічні зміни (міграція населення внаслідок військових дій) підкреслюють важливість дослідження сучасних особливостей формування доходів державного бюджету в Україні.

Основним викликом при аналізі сфери бюджетної політики є застосування виваженого підходу до формування параметрів бюджету (зокрема, дохідної частини) з метою забезпечення фінансової стабільності держави та підтримання необхідних умов для функціонування вітчизняної економіки.

Незважаючи на те, що в вітчизняній науці існує чимало досліджень, присвячених, зокрема, формуванню бюджету в мирний час та доходам бюджету, впливу повномасштабної війни на бюджетний процес не приділено достатньої уваги. Тому аналіз особливостей та перспектив формування доходів державного бюджету в умовах воєнного стану є доречним та актуальним на даний момент.

Теоретичні та практичні аспекти формування доходів державного бюджету України у своїх статтях розкрили представники державних фінансів, практикуючі фахівці та урядовці.

Теоретичні та практичні є основою праць Тарасюка М.В., Сироветника О.С., Дубенка М.І., Ганича А.Є., Казійчука О. та ін.

Питанням формування доходів державного бюджету в кризових ситуаціях, у тому числі у воєнний час, приділяли особливу увагу Бачо Р.Ю., Іллар Є.Ю., Бачо Є.Ю., Чугунов І.Ю., Пасічний М.М., Нікітішин А.В. та інші науковці. Як зазначалося вище, більшість науковців не беруть до уваги доходи державного бюджету під час воєнного стану, а аналізують доходи державного бюджету за звичайних умов.

Метою кваліфікаційної роботи є теоретичний аналіз та практичні аспекти формування доходів державного бюджету, в тому числі в умовах воєнного стану, та обґрунтування заходів щодо вдосконалення бюджетної політики у цій сфері.

Для досягнення цієї мети необхідно було виконати наступні завдання:

- визначити сутність категорії «доходи державного бюджету» та узагальнити характеристики існуючих класифікацій для їх типологізації;
- проаналізувати особливості правового регулювання доходів та оцінити роль доходів у діяльності держави;
- проаналізувати типи доходів державного бюджету України в розрізі податків, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та трансфертних надходжень;
- розглянути особливості бюджетної політики в Україні в умовах воєнного стану;
- виявити шляхи оптимізації формування доходів державного бюджету України.

Об'єктом дослідження є бюджетна політика України.

Предметом дослідження є особливості формування доходів Державного бюджету в Україні.

Методи дослідження становлять як загальнонаукові методи (аналіз, синтез, абстрагування) які були використані у першій частині дослідження де

розглядаються теоретичні аспекти доходів державного бюджету: їх природа, класифікація, значення для держави та правове регулювання, так і спеціальні методи (порівняльний, метод статистичної обробки даних тощо) які було використано у другій частині дослідження для аналізу доходів державного бюджету та їх окремих видів за період 2020-2023 рр. (порівнюються тенденції у довоєнний період 2020-2021 рр. та період активних бойових дій на території України 2022-2023 рр.). Перспективи покращення досліджувались за допомогою методу логічних узагальнень, історичного та методу аналогій.

Практичне значення отриманих результатів. Дослідження може бути використане для вдосконалення бюджетної політики України, підвищення ефективності використання доходів державного бюджету та посилення фіскальної стабільності в умовах воєнного стану. Отримані рекомендації сприятимуть підготовці стратегічних документів, адаптації нормативно-правової бази та відновленню економічного потенціалу України у післявоєнний період. Матеріал також є основою для подальших наукових досліджень.

Інформаційна база дослідження містить останні напрацювання вітчизняних науковців та експертів у сфері бюджетної політики, законодавчі роз'яснення, літературу щодо нормативно-правових актів, які регулюють питання регулювання доходів державного бюджету, а також статистичні дані, зібрані за результатами виконання державного бюджету.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, подана на 74 сторінках, містить 10 таблиць, 17 рисунків. Список використаних джерел складає 65 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Кожен уряд несе ряд соціальних, політичних та економічних обов'язків. Зі зростанням важливості державних витрат в економіці державний бюджет став одним з основних інструментів макроекономічної політики уряду. Збалансований бюджет стає все більш важливим для економіки держави.

Коли бюджет складається з очікуваного доходу, Рівного очікуваним витратам, тобто доходу, достатнього для покриття зобов'язань (усіх необхідних витрат) перед державою та її громадянами, при складанні бюджету необхідно визначити сфери, які потребують більш-менш фінансування для ефективного управління. управління для забезпечення економічної стабільності країни. Тому добре спланований бюджет має вирішальне значення для забезпечення економічного зростання.

Згідно Бюджетного Кодексу України бюджет – «це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади АРК та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду (стаття 2 Бюджетного кодексу України)» [4].

Державний бюджет є основним компонентом національного фінансового регулювання національної економіки. Бюджет передбачає декомунізацію та перерозподіл валового внутрішнього продукту між регіонами держави та секторами економіки, враховує поточні потреби держави та ринкові механізми фінансової політики. Відповідно, вони визначають розмір внесків до бюджету, обсяг бюджетного фінансування сектора економіки.

Метою державного бюджету України є контроль та перерозподілу ВВП між виробничими одиницями, різними секторами економіки, адміністративно-

територіальними одиницями та верствами населення з урахуванням нагальних потреб ринкової економіки та контрольованої грошово-кредитної політики.

Бюджетна політика-це система заходів, спрямованих на створення умов для поліпшення якості державних послуг, соціально-економічного розвитку країни і регіону шляхом визначення ходу, завдань і напрямку діяльності держави не тільки в області формування, але і в застосуванні бюджетної політики.

Як зазначається на сайті Міністерства фінансів України, за допомогою змін у фінансуванні бюджетної програми можуть бути проведені реформи, наприклад, у сферах освіти і науки, охорони здоров'я та соціального забезпечення [4].

Бюджетна політика спрямована на впорядкування та оптимізацію отримання доходів і використання наявних державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій в національну економіку, об'єднання місцевих і національних інтересів в області міжбюджетних відносин, декомунізацію державного боргу та забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу [28].

Основне завдання бюджетної політики як комплексу державних заходів з регулювання та реалізації бюджетних відносин з метою реалізації соціально-економічного розвитку полягає в досягненні основної мети, тобто встановленні адекватного рівня життя населення, відповідного соціальним стандартам. Мета фіскальної політики може бути досягнута шляхом оптимізації декомунізації розподілу валового внутрішнього продукту між секторами економіки, регіонами та різними соціальними групами.

Як вже говорилося, основним завданням бюджетного регулювання є соціально-економічний розвиток держави і адміністративно-територіальних одиниць, але необхідно підтримувати стабільність бюджетної системи. Для реалізації ефективного фіскального та бюджетного регулювання фіскальна політика повинна будуватися відповідно до сучасних умов економічного розвитку, фінансового становища та стабільності бюджетної системи, а її

значне скорочення може викликати деякі ускладнення при здійсненні ефективного бюджетного регулювання, спрямованого на прогресивне економічне зростання. Інституційний підхід розглядає важливість бюджетного регулювання як системи, яка постійно розвивається і змінюється відповідно до основних цілей соціально-економічного розвитку.

Оскільки бюджет є одним з основних інструментів державного регулювання економіки, формування продуктивної бюджетної політики є передумовою для забезпечення економічного зростання в країні. Бюджетна політика повинна надавати позитивний вплив на збалансованість бюджетів і на всі соціально-економічні процеси. Процес формування структури та обсягу доходів і видатків бюджету є основною ланкою бюджетного регулювання. Фіскальна і грошово-кредитна політика є важливими інструментами, що впливають на рівень економічного розвитку і необхідними для підтримки економічної активності країни. Взаємодія бюджетних і грошових відносин в сучасній економіці також особливо важливо.

Для ефективного формування фіскальної політики необхідно враховувати забезпечення сучасної фінансової та соціальної стабільності, а характер фіскальної політики є однією з основних ланок макроекономічної стабільності. Державний бюджет-це один із способів проведення структурних реформ. Дещо новий підхід до фіскальної політики часто призводить до рішень, реалізація яких не гарантує очікуваного позитивного результату.

Одним з найважливіших інструментів державного регулювання економічних і соціальних процесів є обґрунтування спрямування використання бюджетних коштів та прогнозування бюджетних витрат на потреби майбутнього соціально-економічного розвитку держави.

Основними цілями бюджетної політики є:

- визначення пріоритетних внесків при розподілі бюджетних ресурсів, здійснення ефективного бюджетного планування;
- координація програми бюджетної політики з урахуванням мети, для якої призначена ця Політика;

- створення системи контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів, а також системи оцінки результатів програм бюджетної політики.

Раціональне використання бюджетних коштів-одне з основних завдань процесу бюджетного планування і використання при обмежених фінансових ресурсах. Для вирішення цієї проблеми бажано вдосконалити систему управління формуванням та витрачанням бюджетних коштів, яка відповідає за ефективність її використання.

Для правильного функціонування державі необхідний ряд фінансових ресурсів, щоб мати можливість виконувати свої функції і виконувати певні завдання, що стоять перед ним.

Доходи бюджету як основна економічна категорія - це фінансові відносини, що виникають між державою, населенням і комерційними суб'єктами в процесі створення фонду.

Як відомо, під економічними відносинами розуміються економічні відносини, що виникають між державами, юридичними і фізичними особами в процесі декомунізації і перерозподілу ВВП, які накопичуються в бюджетах різних рівнів для виконання покладених державою функцій, пов'язаних з формуванням частини фінансових ресурсів країни [31, с. 12].

Варто відзначити, що багато вчених розглядають цю концепцію, з одного боку, як систему економічних відносин, а з іншого - як засіб формування державного бюджету.

Перш за все, доходи бюджету - це кошти, які забезпечують фінансування соціально необхідних витрат і безповоротно надходять державі в постійне користування.

Юрій С.І., Федосов В.М. зазначають, що доходи бюджету є результатом процесів перерозподілу, що відбуваються в державі. Це цільові фонди, які залежать від функцій держави. Отже, доходи бюджету є основною часткою і централізованих ресурсів держави, необхідних для виконання його власних функцій [58].

Доходи бюджету згідно з Бюджетним кодексом України поділяються: податкові надходження; неподаткові доходи; доходи від операцій з капіталом; трансферти [49] (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Класифікація доходів державного бюджету

Назва	Характеристика
Податкові доходи	Обов'язкові платежі, встановлені законом, сплачуються до державного бюджету юридичними та фізичними особами.
Неподаткові доходи	Надходження до бюджету не у вигляді податків, а з інших джерел.
Доходи від операцій з капіталом	Доходи від продажу державної власності, погашення державного боргу та інших операцій з капіталом.
Трансферти	Безповоротна фінансова допомога, яку держава надає іншим організаціям або бюджетам низького рівня.

Джерело: складене автором на основі [48].

На величину доходів бюджету впливають деякі фактори, як внутрішні, так і зовнішні (табл. 1.2).

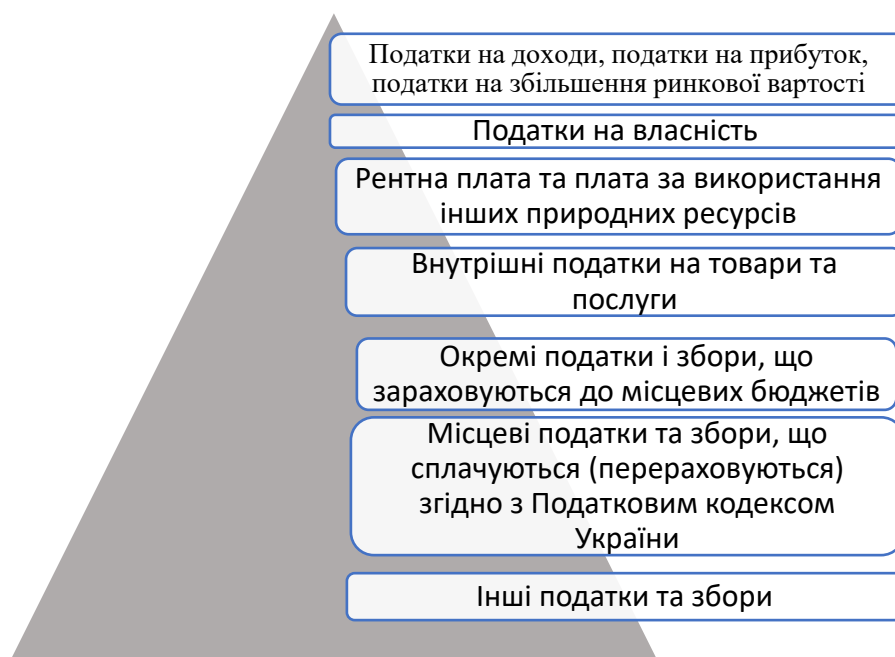
Таблиця 1.2

Фактори, які впливають на доходи бюджету

Зовнішні	Внутрішні
Стан світової фінансової системи	Макропоказники (ВВП, рівень інфляції, безробіття, бюджетний дефіцит та їх динаміка)
Експортні можливості країни	Рівень оподаткування в країні
Наявність бар'єрів для міжнародні ринки	Платоспроможність юридичних і фізичних осіб
Рівень економічної інтеграції країни	Рівень тінізації економіки
Сальдо торгівельного балансу	Стабільність національної валюти
Рівень зовнішнього державного боргу	Рівень внутрішнього державного боргу

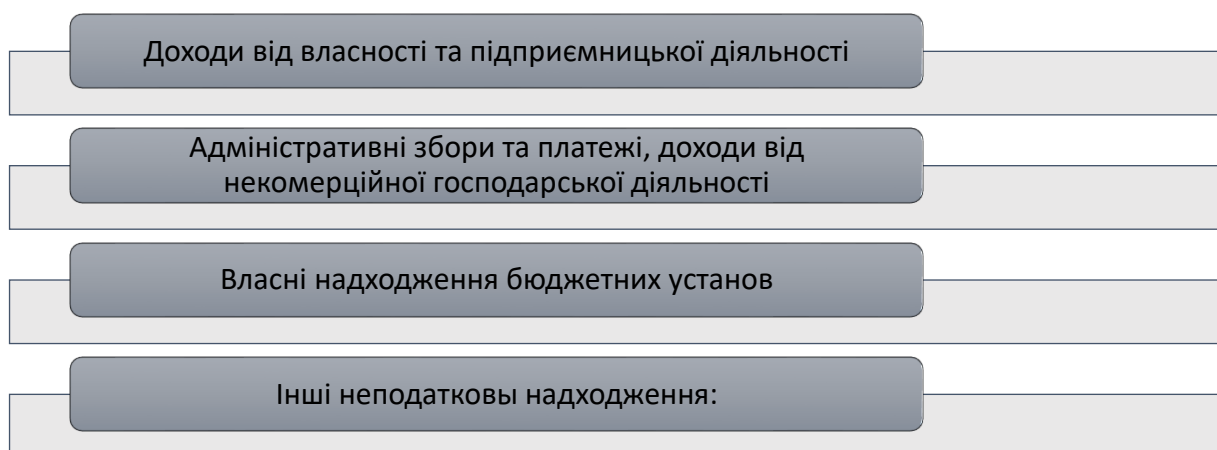
Джерело: складене автором на основі [13].

Податкові надходження - це національні та місцеві податки, збори та інші обов'язкові платежі, передбачені Податковим кодексом України[15]. Склад податкових надходжень представлений на рисунку 1.1 [14].

Рис. 1.1. Склад податкових надходжень бюджетів

Неподаткові доходи включають усі доходи, які не підлягають поверненню, за винятком доходів від продажу капіталу. Сюди входять усі доходи від штрафів та санкцій, за винятком штрафів за порушення податкового законодавства, включаючи добровільні, неоплачені та поточні доходи з джерел громадянського суспільства. Наглядно продемонстровано на рисунку 1.2 [48].

Рис. 1.2 Основні види неподаткових надходжень

Неподаткові доходи можна розділити на кілька категорій залежно від того, як вони виводяться [18].

1. Доходи від нерухомості та комерційної діяльності включають наступні доходи:

- перевищення валового доходу над витратами Національного банку України;
- прибуток від грошово-речових лотерей
- рентна плата за транспортування природного газу трубопроводом на територію України та інші аналогічні доходи [18].

2. Адміністративні збори та платежі, а також доходи від некомерційної підприємницької діяльності включають наступні елементи :

- зобов'язання держави;
- плата за утримання дітей у школах-інтернатах;
- орендна плата, наприклад, за державну або комунальну власність [44].

3. Інші неподаткові надходження включають різні джерела доходу, такі як [44] :

- штрафи та фінансові санкції, отримані за порушення стандартів якості продукції та правил пожежної безпеки;
- пільги бюджетних установ, отримані за навчання перепідготовку персоналу за укладеним контрактом;
- доходи від концертної діяльності, медичні витрати, відвідування музеїв і виставок, плата студентам за користування гуртожитками вищих і середніх професійних навчальних закладів;
- надходження коштів від продажу конфіскованого майна;
- сума боргу юридичної особи, що підлягає стягненню, але термін позовної давності вже закінчився;
- отримання коштів від продажу надлишкового майна Збройних сил України та інших аналогічних джерел доходу.

Класифікація дозволяє групувати дохід по групах і розділах відповідно в залежності від джерела його отримання [14] (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Джерела формування бюджетів

Підприємства приватного сектору	Підприємства муніципального госсектору	Бюджетні установи і організації	Об'єкти нерухомого майна	Земельні ресурси
Фінансові ресурси				
Державний бюджет				
Фінансові ресурси не виробничого походження				
Державна допомога (субсидії, субвенції, дотації)	Запозичені кошти (кредити, облігації)	Фінансові надходження для реалізації проєктів		
		Державний фонд розвитку	Регіональний фонд розвитку	Інші види цільових фондів

Згідно ст. 9 БКУ доходи від операцій із капіталом – це основні доходи, які мобілізуються на основі неподаткового методу. Вони включають 3 групи надходжень:

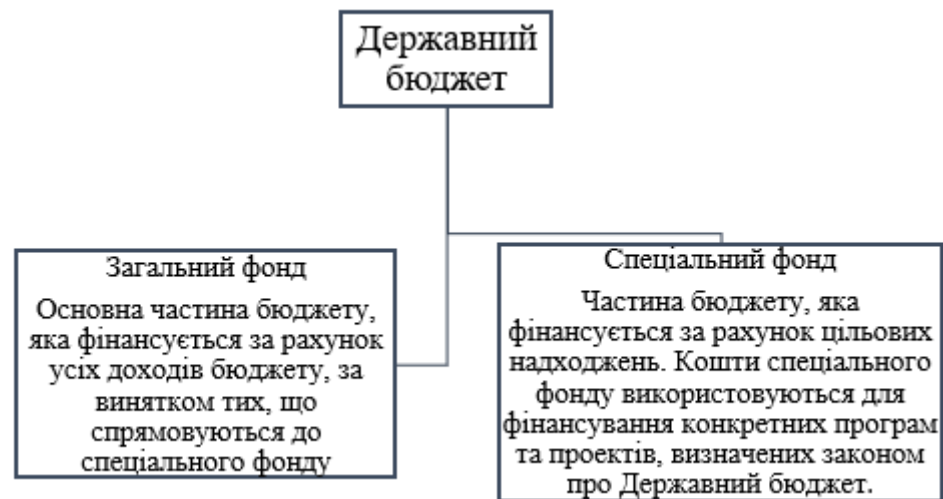
- Надходження від продажу основного капіталу;
- Надходження від реалізації державних запасів товарів;
- Надходження від реалізації державних запасів товарів [6].

Частина доходів бюджету формується за рахунок «трансфертів під якими слід розуміти кошти, які одержані від ін. органів державної влади, ОМС, інших держав або МФО на безоплатній і безповоротній основі» (ст. 9 БКУ) [8].

Види офіційних трансфертів:

- реверсна дотація;
- базова дотація;
- додаткові дотації;
- субвенції [48].

Державний бюджет розділений на 2 частини: загальний та спеціальний фонди. Які наглядно зображені на рисунку 1.3 [48].

Рис. 1.3. Структура Державного бюджету України

Загальний дохід не призначений для конкретних цілей і призначений для надання фінансових ресурсів на покриття накладних витрат. Основний склад цих доходів визначається ст. 29 БКУ. Водночас як податкові, так і неподаткові доходи зараховуються до спеціального фонду [9].

Тому слід зазначити, що податкові надходження відіграють важливу роль у процесі формування бюджету. Ця роль в основному визначалася історичними міркуваннями і встановлювалася у формі виплат за певні пільги. Ефективна податкова система є необхідною умовою для державного фінансування. Надалі ці кошти підуть на виплати державним службовцям, реалізацію соціально-економічних програм, гарантії соціальних допомог і т.д. буде використовуватися для. Неподатковим доходам відводиться другорядна роль у забезпеченні державного бюджету.

Державний бюджет є одним з найважливіших інструментів Державної фіскальної політики, його формування і структура визначають порядок фінансування різних державних програм і послуг [18]. Доходи державного бюджету відіграють важливу роль у задоволенні фінансових потреб держави, виконанні її обов'язків та обов'язків. Розуміння цих джерел доходу та їх формування є важливим аспектом фінансової системи держави. Джерело отримання доходів державного бюджету являє собою набір джерел, які забезпечують фінансову основу уряду. Ці джерела включають податки, збори, тарифи, доходи від приватизації, субсидії та інші джерела фінансування.

Важливо розуміти, як працюють ці ресурси, як вони взаємодіють один з одним і як ефективно використовувати їх для задоволення фінансових потреб держави [61].

Доходи бюджету можна збирати різними способами, пов'язаними з централізацією грошових ресурсів. Перший метод-це отримання прямого доходу від державного сектора. Як правило, держава має право користуватися перевагами, отриманими в державному секторі та підприємствах приватного сектора [44]. Однак не всі вигоди державного сектора надходять до бюджету, оскільки частина цієї вигоди може залишатися власністю колективу комерційних організацій. Цією ситуацією можна керувати, залучаючи прибуток безпосередньо до бюджету або оподатковуючи його на загальних умовах.

У ринковій економіці, коли переважає приватний сектор, податкове законодавство в основному використовується для отримання прибутку. Адміністративно-економічні умови, сприятливі для державного сектору, можуть призвести до прямого виведення доходів [18]. Однак Державні підприємства часто працюють в галузях, які непривабливі для приватних компаній, діяльність яких спрямована не на отримання прибутку, а на виробництво товарів і послуг. Доходи від державних земель, власності та послуг базуються на державній власності. Україна має національну земельну власність, тому всі землі, надра і корисні копалини перебувають у державній власності. Вигоди від їх використання направляються до державного бюджету.

Ці доходи отримуються за рахунок оплати таких ресурсів, як платежі за приватне використання лісових ресурсів, водних ресурсів та підземних вод. Податковий метод отримання доходів бюджету полягає в декомунізації прибутку між юридичними та фізичними особами відповідно до Закону. На відміну від отримання прямого доходу в державному секторі, цей метод може застосовуватися лише відповідно до Закону. Метод кредитування передбачає формування доходів бюджету на відшкодовується основі. Податки (95-98%) і

кредити (2-5%) зазвичай є основою доходів бюджету [26].

Джерела отримання бюджетних доходів включають створений валовий внутрішній продукт (ВВП) декомунізації і багатство країни. ВВП вважається найбільш надійним джерелом бюджетних доходів, оскільки він відображає економічну активність країни. Використання багатства країни як джерела доходу можна розглядати, коли ВВП недостатній або коли природні ресурси надмірні.

Джерела доходів бюджету також можна розділити на внутрішні і зовнішні. Зовнішні ресурси включають прямий перерозподіл, міжнародне кредитування, оподаткування імпортової та експортної діяльності, валютну декомунізацію, міжнародний перерозподіл фінансових ресурсів, який може здійснюватися за допомогою механізмів ціноутворення [26].

Згідно з Бюджетним кодексом України, доходи бюджету діляться на кілька розділів, включаючи податкові надходження, визначені Податковим кодексом України [4]. Сюди входять національні податки та збори, а також місцеві податки та збори. Крім того, ці категорії включають збори за приватне використання природних ресурсів, податки на міжнародну торгівлю та іноземні операції, а також групу місцевих податків і зборів [61].

Доходи, отримані в результаті операцій з капіталом і зібрані без оподаткування, можна розділити на кілька категорій:

1. Доходи від продажу основних засобів:
  - валютні цінності, гроші, отримані від продажу скарбів;
  - кошти, отримані з Державного фонду, такі як дорогоцінні метали та дорогоцінні камені.
2. Виручка від продажу державних акцій включає гроші, отримані від продажу матеріальних цінностей державного резерву і матеріальних цінностей мобілізаційного резерву.
3. Виручка від продажу землі та нематеріальних активів регулюється Земельним кодексом України [26].

Державний цільовий фонд-це фонд розвитку фінансової системи країни,

призначений для реалізації певних програм і заходів, спрямованих на соціальний захист і розвиток певних сфер суспільства. Аналіз табл. 1.3 показує розподіл джерел фінансування державного цільового фонду в бюджетні та позабюджетні фонди.

Таблиця 1.3

Державні цільові фонди

Джерела фінансування державних цільових фондів	
бюджетні	позабюджетні
<p>Фонд реалізації заходів з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення;</p> <p>Національний спеціалізований фонд для фінансування державних видатків на авіаційну діяльність та участі України в міжнародних авіаційних органах;</p> <p>Фонд соціального захисту інвалідів України;</p> <p>Національний фонд охорони навколишнього середовища і т. д.</p>	<p>Пенсійний фонд; Фонд обов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття;</p> <p>Фонд соціального страхування з тимчасової непрацездатності;</p> <p>Фонди соціального страхування і т. д.</p>

Джерело: складене автором на основі [61].

Джерела бюджетного фінансування цих фондів включають кошти, що надаються із загального державного бюджету, а також інші джерела фінансування, які контролюються та регулюються державними органами. Ці кошти зазвичай виділяються на вирішення проблем соціального захисту та інфраструктурних проектів [44].

Розподіл джерел фінансування між бюджетними та позабюджетними фондами відображає підхід до декомунізації різних аспектів соціально-економічного розвитку країни. Для забезпечення ефективного управління ресурсами цих фондів та реалізації соціально-економічних програм важливо збалансувати потреби громадян і стабільність фінансових ресурсів. Загалом, державні цільові фонди є важливим інструментом забезпечення соціального захисту та розвитку країни, і їх фінансування вимагає найкращих результатів у сферах, призначених для його підтримки [61, с. 110].

Джерела доходів державного бюджету можна розділити на кілька груп:

1. Податки становлять найважливішу частину бюджетних доходів у більшості країн. До них відносяться податок на прибуток, податок на прибуток

фізичних осіб, податок на додану вартість (ПДВ), акцизний податок, митні збори тощо. Ефективна податкова система допомагає збирати гроші в бюджет, але вона також може вплинути на діловий клімат і рівень життя громадян [52].

2. Неподаткові надходження - це надходження до бюджету та інших державних цільових фондів від юридичних та фізичних осіб, які регулюються законодавством, є обов'язковими або добровільними і, як правило, мають компенсаційний або відшкодувальний характер. До цієї категорії відноситься дохід, який не стягується у вигляді податків. Це можуть бути доходи від продажу державної власності, орендна плата, адміністративні збори, штрафи, фінансові санкції і доходи від різних державних фондів і резервів.

3. Доходи від операцій з капіталом – це доходи від продажу капітальних активів (основних фондів, державних запасів і резервів, землі). Сюди входять доходи від продажу основних засобів, державних товарних запасів і доходів від операцій з капіталом, таких як Продаж землі та інших нематеріальних активів [52].

4. Трансферти - це кошти, отримані від інших державних органів, місцевої влади та міжнародних організацій. Вони можуть бути надані у вигляді фінансової допомоги або безповоротних коштів для конкретної програми або проекту [44].

Важливо звернути увагу на раціональне використання цих ресурсів в сучасних умовах, особливо в контексті світової економіки і технологічного розвитку. Ефективна податкова політика, прозорість і управління неподатковими доходами, розвиток ринків капіталу та інвестиційна привабливість, а також раціональний розподіл трансфертів - все це фактори, що впливають на стабільність і розвиток бюджету [26]. Водночас не можна забувати про соціальну відповідальність і не слід враховувати інтереси громадян. Врівноваження цих факторів є важливим завданням для забезпечення фінансового благополуччя держави та її громадян [61].

Отже, теоретико-методологічна основа формування доходів державного бюджету України визначає стратегічну основу стабільного фінансового

управління та економічного розвитку країни. Ключовим елементом теоретичної та методологічної основи отримання доходу є податкова політика. Це включає в себе встановлення оптимальних податкових ставок, систему стимулювання податкових надходжень, а також забезпечення прозорості та рівності перед законом для платників податків. Податки на доходи фізичних та юридичних осіб становлять значний відсоток доходів бюджету. Вони повинні бути розумно націлені на задоволення фінансових потреб держави, досягнення соціальної справедливості та стимулювання економічного зростання.

Важливим аспектом теоретичної та методологічної основи є визначення ефективної внутрішньої системи оподаткування товарів і послуг. Це включає акцизи, ПДВ та інші форми оподаткування, які стимулюють виробництво та споживання товарів та послуг. Неподаткові доходи відіграють важливу роль у формуванні бюджету і повинні враховувати їх теоретичні та методологічні базові ресурси та оптимізувати їх використання. До них відносяться доходи від власності, адміністративні збори та інші неподаткові доходи, а також власні доходи бюджетних установ.

Таким чином, при формуванні доходів державного бюджету України враховуються важливі аспекти економіки, податкового та фінансового управління на основі докладних теоретичних і методологічних принципів. Ці принципи визначають податкову стратегію, фінансовий розвиток, соціальну справедливість України. Вони не тільки забезпечують фінансову стабільність і стійкість держави, але й сприяють досягненню стратегічних цілей, таких як економічне зростання і підвищення рівня життя громадян.

Важливим аспектом теоретичної та методологічної бази є адаптація до змін економічного середовища та поточних викликів. Країна повинна бути готова до впровадження нових інструментів і стратегій оптимізації доходів бюджету з урахуванням поточної і майбутньої ситуації.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Аналіз структури та динаміки доходів Державного бюджету

У сучасних умовах, особливо під час війни, ефективна економіка вимагає переосмислення бюджетної політики. Для забезпечення стабільності та розвитку урядам необхідно ретельно координувати розподіл фінансових ресурсів між економічним та соціальним секторами. Особливу увагу слід приділити збільшенню видатків на оборону, залученню міжнародної фінансової підтримки та перегляду джерел бюджетних надходжень. Від здатності влади швидко реагувати на зміни, забезпечувати фінансову стабільність держави та запобігати економічним дисбалансам залежить успішна реалізація цих завдань. Гармонійна співпраця та оперативна взаємодія між різними рівнями влади в рамках бюджетної політики має вирішальне значення в сучасних умовах. Така взаємодія не лише визначає фіскальну стабільність країни, але й запобігає виникненню серйозних макроекономічних дисбалансів [25].

Важливим аспектом у світлі вищезазначених вимог є комплексна оцінка перерозподілу ВВП через структуру державного бюджету та бюджетних доходів. Роль і місце доходів державного бюджету в контексті перерозподілу ВВП визначається насамперед рівнем централізації бюджетних надходжень та особливостями структури доходів бюджету.

Частка доходів державного бюджету у зведеному бюджеті коливається між 70,7% та 81,5% у період з 2014 по 2023 рік. Однак слід зазначити, що спостерігається значне зниження з 80,9% до 70,7% у 2023 році порівняно з попереднім роком. Найвища частка становила 81,5% у 2015 році, 77,8% у 2014 році та 76,7% у 2019 році (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Доходи Зведеного та Державного бюджету
України у 2019-2023 рр.(млн. грн.)**

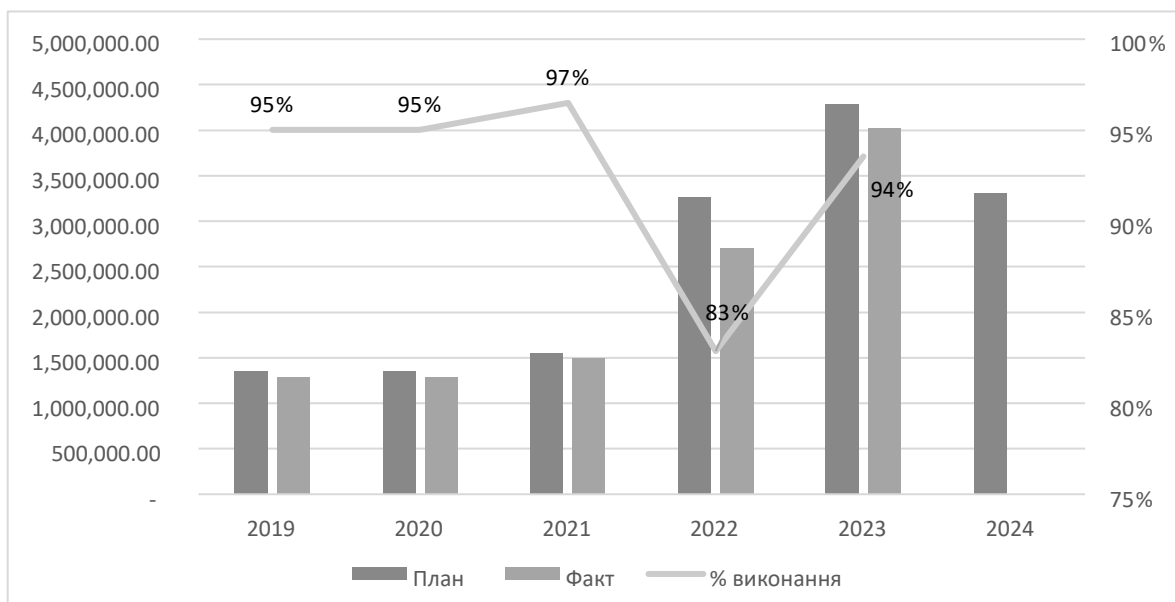
Рік	Доходи зведеного бюджету	Доходи державного бюджету без врахування офіційних трансфертів	Частка доходів у %	
			Зведеного бюджету у ВВП	державного бюджету у зведеному бюджеті
2019	1289779,8	989619,8	32,45	76,7
2020	1376661,6	1065368,9	32,82	77,4
2021	1662242,7	1284320,3	30,45	77,2
2022	2196273,3	1778245,4	42,31	80,9
2023	3104306,6	2195678,2	47,48	70,7

Джерело: складено автором на основі [32].

У 2019-2023 роках частка доходів зведеного бюджету в загальному обсязі доходів також зростатиме через посилення ролі державного бюджету: У 2023 році доходи державного бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів) становитимуть 2195 678,2 млн. грн. Загалом обсяг доходів державного бюджету у 2019-2023 роках поступово збільшувався з 989,19 млн. грн. у 2019 році до 219 578,2 млн. грн. у 2023 році. Це зростання збігається з аналогічним збільшенням абсолютного обсягу доходів зведеного бюджету, зокрема, з 129 798 млн. грн. у 2019 році до 310 430,6 млн. грн. у 2023 році.

Для кращого розуміння динаміки державного бюджету України за 2019-2023 роки важливо проаналізувати розподіл доходів та видатків протягом цього періоду. На рисунках 2.1 та 2.2 показано заплановані та фактичні доходи та видатки державного бюджету України відповідно.

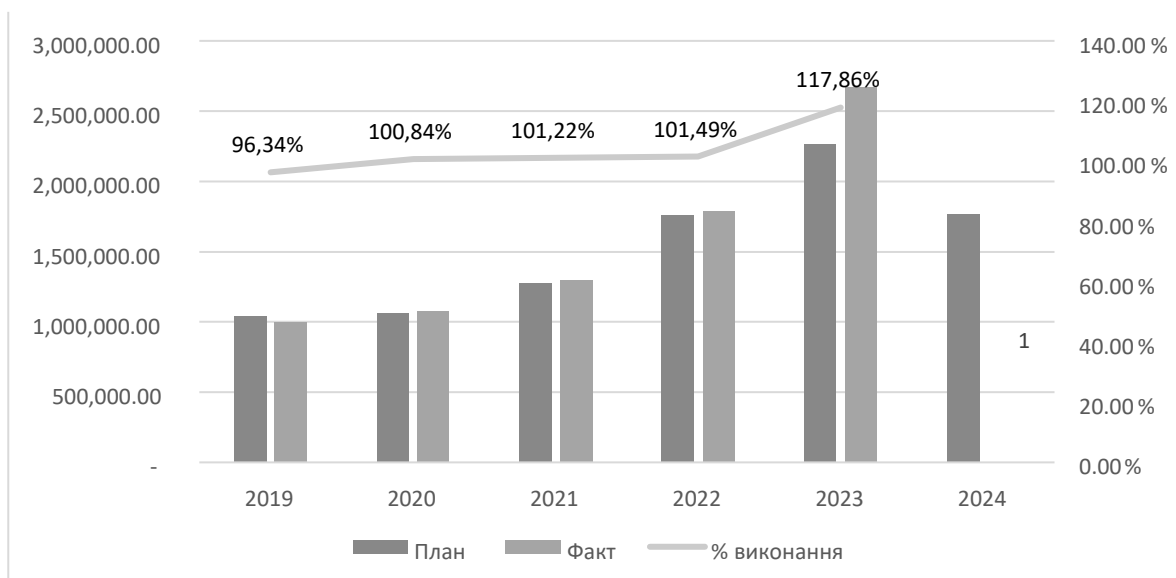
Протягом останніх п'яти років спостерігається постійний рух у виконанні доходів та видатків державного бюджету України. Відсоток виконання доходів дещо коливався від 96,34% у 2019 році до 101,49% у 2022 році, але було значне перевиконання у 2023 році на 17,86%.

Рис. 2.1. Динаміка виконання дохідної частини Державного бюджету України з 2019 по 2023 рік, млн грн, %

Джерело: складено автором на основі [32].

Водночас відсоток виконання видатків зменшився з 95,01% у 2019 році до 82,86% у 2022 році, демонструючи все більше відхилення від запланованого значення, що свідчить про значні виклики та необхідність ретельного аналізу й оптимізації бюджетних видатків у зв'язку зі змінами в умовах воєнного часу.

Рис. 2.2. Динаміка виконання видаткової частини Державного бюджету України з 2019 по 2023 рік, млн грн, %

Джерело: складено автором на основі [32]

В умовах війни уряд вжив заходів для забезпечення ефективного використання обмежених фінансових ресурсів: Постанова Уряду № 590, ухвалена у 2021 році, визначила суворий пріоритет фінансування, необхідного для реалізації заходів у сфері оборони, національної безпеки та воєнного стану [45]. У 2022 та 2023 роках основні видатки були перенесені на ці напрями, тоді як інші нетермінові видатки були обмежені. Гнучкість в управлінні бюджетом, зміна пріоритетів видатків відповідно до обставин та зосередження на нагальних потребах, які було важко передбачити під час ухвалення резолюції у 2021 році, мали важливе значення.

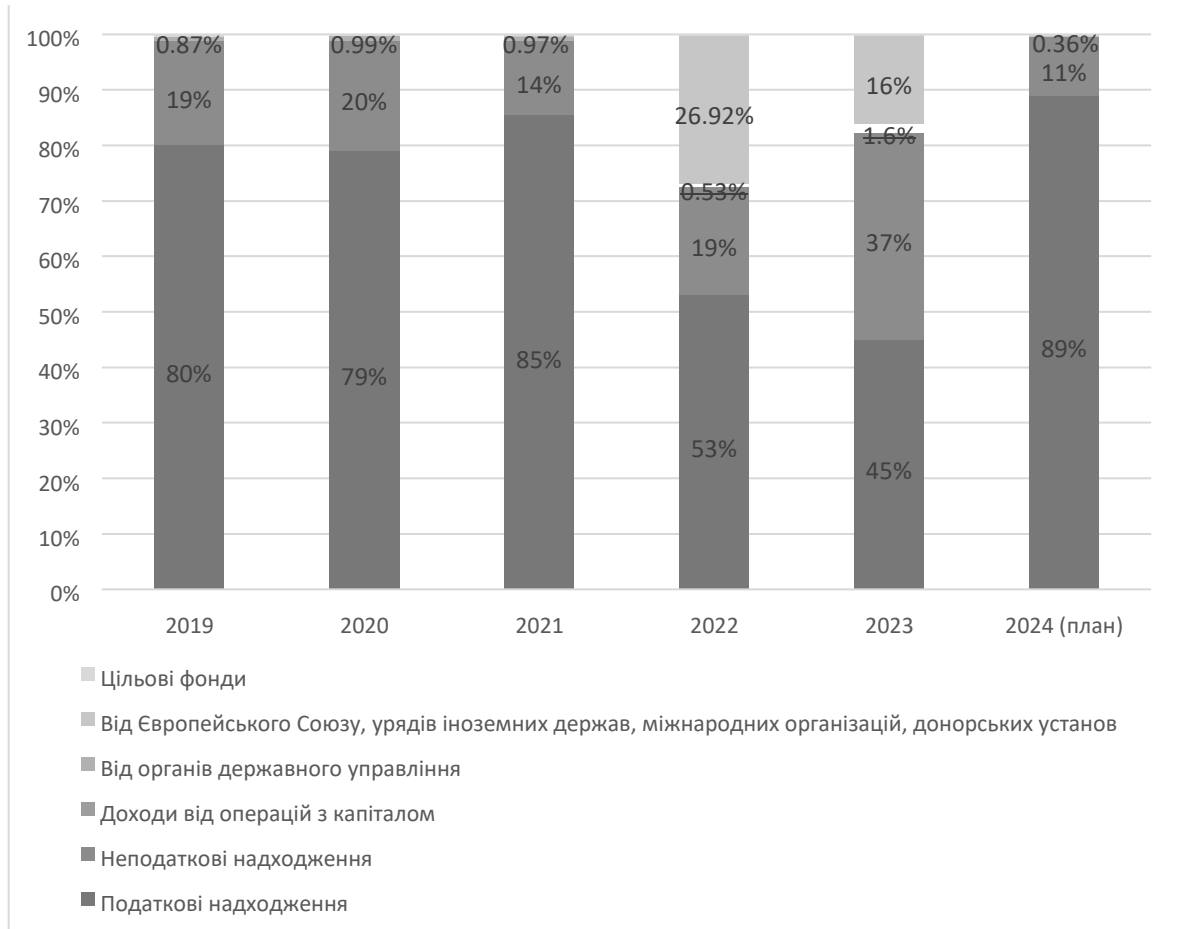
Аналіз дохідної частини державного бюджету України за джерелами надходжень свідчить про відмінності в структурі бюджету. Податкові надходження становлять значну частку загальних доходів - від 45% до 85% (89% за планами на 2024 рік).). Однак варто зазначити, що у 2022 році через військові дії на території України податкові надходження значно зменшилися на 157 327 млн грн порівняно з попереднім роком, але у 2023 році податкові надходження є вищими, ніж у 2022 році, і становлять 253 780 млн грн. Податкові надходження у 2024 році також вищі, ніж у 2022 році - 371,25 млрд грн. Очікується, що вони зростуть (рисунок 2.3).

Державний бюджет фінансується за рахунок податкових надходжень, а також за рахунок випуску військових облігацій, позик від міжнародних фінансових організацій та двосторонніх кредитів і грантів від іноземних держав. Найважливішим джерелом фінансування в цей період був Національний банк України, який відкрив спеціальний валютний рахунок для фінансування збройних сил. Країна також отримує значну фінансову підтримку від міжнародних організацій, таких як МВФ та ЄС (19% доходів державного бюджету у 2022 році та 37% у 2023 році). У 2022 та 2023 роках міжнародна допомога від Європейського Союзу, урядів інших країн, міжнародних організацій та донорських установ зросла, досягнувши 481,091 млн грн у 2022 році та 433,404 млн грн у 2023 році (у 2019-2021 роках вона

коливалася між 1,030 млн грн та 1,300 млн грн). грн (0,100,11% від загальних доходів державного бюджету)).

На наступний рік у проєкті бюджету на 2024 рік закладено доходи у розмірі 1,7 трлн грн, що на чверть більше, ніж у попередньому, 2023 році. Таке значне зростання можна пояснити перерозподілом військового збору з місцевих бюджетів до державного бюджету та оптимістичними макроекономічними прогнозами, зокрема, номінальним ВВП у 7,8 трлн грн.

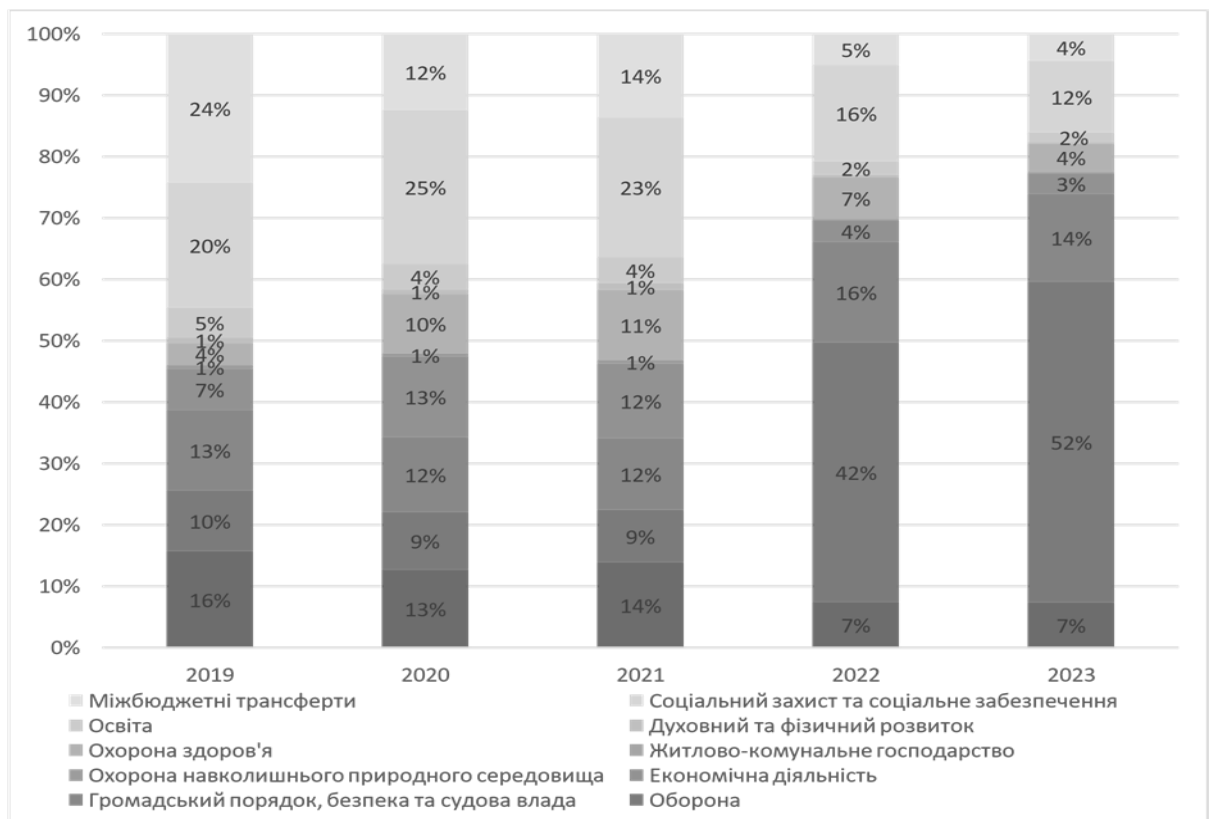
Рис. 2.3. Динаміка структури доходів Державного бюджету України з 2019 по 2023 рік, %

Джерело: складено автором на основі [32]

Національний банк України планує перерахувати до державного бюджету щонайменше 17,7 мільярда гривень. Однак остаточна сума буде відома лише навесні 2024 року, після проведення аудиту Центральним банком.

Бюджет буде профінансований міжнародними партнерами у розмірі 2,4 мільярда гривень. Однак, як свідчить досвід 2023 року, ця сума може бути значно більшою. Наразі у проєкті бюджету враховано майже всю міжнародну фінансову допомогу у вигляді позик у розмірі 2 195,8 млрд грн [1].

У воєнний час фінансова підтримка населення та його добробуту стає завданням першочергової важливості і здійснюється за рахунок видатків державного бюджету України, аналіз структури яких за 2019-2023 роки показує, що у 2019-2021 роках особлива увага приділяється соціальному захисту та соціальному забезпеченню, питома вага яких відображається в межах 20-23%. Однак загальні видатки на ці напрями зросли на 86 708 млн грн у 2022 році та 43 264 млн грн у 2023 році, але їхня частка у структурі видатків зменшилася на 16% та 12% відповідно (рисунок 2.4).

Рис. 2.4. Динаміка структури витрат Державного бюджету України з 2019 по 2023 рік, % [32]

З точки зору бюджетних показників, уряду вдалося досягти зростання майже за всіма категоріями бюджетних видатків протягом аналізованого періоду. Водночас за окремими видами видатків збільшення фінансування

було нерівномірним. Найбільше зросли видатки на оборону, які збільшилися з 106 628 млн грн у 2019 році до 2 097 620 млн грн у 2023 році (у 19,7 рази). Таке стрімке зростання пояснюється необхідністю фінансування військових операцій та зміцнення обороноздатності країни в умовах війни. Цей фактор також вплинув на видатки на громадський порядок, безпеку та правосуддя, які зросли до 574,61 млн грн (в чотири рази більше, ніж у попередньому періоді). Видатки на загальнодержавні функції у 2019-2023 роках зросли в 1,8 раза. Це свідчить про збільшення адміністративних та управлінських витрат держави.

Внаслідок війни довелося відновлювати зруйноване житлово-комунальне господарство, а також збільшувати фінансування охорони здоров'я. Так, за вказаний період видатки на житлово-комунальне господарство зросли з 108 млн грн до 8 369 млн грн (у 77,5 разів), що свідчить про посилення ролі державного бюджету в умовах війни у вирішенні питань, які традиційно належали до компетенції місцевої влади. Видатки на охорону здоров'я у 2019-2023 роках зросли в 4,6 рази і склали 179 258 млн грн.

У період війни значні ресурси були спрямовані на підвищення обороноздатності країни. Видатки на цю сферу зросли порівняно з попереднім роком на 1 015,34 млн грн у 2022 році та 954,748 млн грн у 2023 році, що становить 42% та 52% від загальних видатків державного бюджету відповідно (10% у 2019 році та 9% у 2021 році). Частка видатків на громадський порядок, безпеку та правосуддя також зростає з 12% у 2021 році до 16% у 2022 році та 14% у 2023 році.

Водночас видатки на загальнодержавні функції, охорону навколишнього середовища, економічну діяльність, освіту та духовний і фізичний розвиток матимуть тенденцію до скорочення у 2022 та 2023 роках. Така ситуація свідчить про необхідність збалансування ресурсів та ефективного управління державними фінансами у складний для країни період.

Найменші зміни у фінансуванні між 2019 та 2023 роками спостерігаються у видатках на охорону навколишнього природного середовища (тенденція до зменшення видатків), освіту, розумовий та фізичний розвиток та міжбюджетні

трансферти (тенденція до зменшення). Останнє свідчить про зменшення підтримки місцевих бюджетів.

9 листопада 2023 року Верховна Рада ухвалила проєкт Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» [21]. У 2024 році Україна приділяє особливу увагу зміцненню обороноздатності, соціальному захисту та підтримці ветеранів. Цьогорічний державний бюджет передбачає доходи у розмірі 1 768 мільярдів гривень, що на 22,2 мільярда гривень більше, ніж у попередній редакції. Видатки становлять 3 355 млрд грн, з яких 3 120,6 млрд грн - загальний фонд та 234,5 млрд грн - спеціальний фонд. Міністр фінансів України Сергій Марченко наголосив на необхідності інвестувати у внутрішнє виробництво та розвивати технічний потенціал збройних сил для забезпечення національної безпеки. Планується індексація пенсій, підвищення зарплат вчителям та збільшення коштів на підтримку ветеранів. Бюджет також включає програму підтримки бізнесу для забезпечення сталого економічного розвитку країни [11].

Основними пріоритетами бюджету є зміцнення сил оборони, соціальний захист населення, підтримка ветеранів, підвищення соціальних стандартів та відновлення економіки. Не менш важливою є підтримка бізнесу та розвиток технічного потенціалу збройних сил. У цьому контексті сектор оборони та безпеки отримує найбільші інвестиції - 1 692,6 трлн грн або 22,1% ВВП. Бюджет також передбачає значні кошти на соціальний захист, охорону здоров'я, освіту, культуру, спорт і науку. Незважаючи на значні видатки, дефіцит державного бюджету становить 1 571,5 трлн грн. Уряд планує зменшити виплати за державним боргом до 627 мільярдів гривень, а також використати зовнішню допомогу та запозичення для фінансування необхідних видатків.

З 1 січня 2024 року прожитковий мінімум зріс на 331 гривню до 2 920 гривень і залишатиметься незмінним протягом року. Мінімальна заробітна плата підвищуватиметься двічі. Спочатку 1 січня вона зросте на 400 грн до 7 100 грн, а потім ще на 900 грн з 1 квітня. Бюджет Пенсійного фонду

збільшиться на 125,3 млрд грн (16,3%) до 896,1 млрд грн. Це пов'язано зі збільшенням надходжень від єдиного соціального внеску на 115,1 млрд грн (25,5%).

Уряд також планує запровадити щорічну ковзаючу шкалу для всіх пенсій. Доходи Фонду загальнообов'язкового страхування на випадок безробіття зростуть на 8,7 млрд грн до 27 млрд грн. Однак, оскільки рівень безробіття знизився з 18,8% до 13,4%, видатки фонду залишаться на рівні 17 млрд. грн. [1].

Загалом структура видатків державного бюджету у 2023 році суттєво змінилася порівняно з 2019 роком (табл. 2.2), що вплинуло на пріоритети за кожною категорією видатків.

Таблиця 2.2

Профіль видатків Державного бюджету України за їх пріоритетністю за 2019, 2023 рр., %

2019 р.		2023 р.	
Категорії видатків, топ-5	Частка у бюджетних видатках	Категорія видатків, топ-5	Частка у бюджетних видатках
Міжбюджетні трансферти	24,26	Оборона	52,25
Соціальний захист і соціальне забезпечення	20,38	Громадський порядок, безпека, судова влада	14,31
Загальнодержавні функції	15,68	Соціальний захист і соціальне забезпечення	11,69
Громадський порядок, безпека, судова влада	13,06	Загальнодержавні функції	7,38
Оборона	9,94	Охорона здоров'я	4,47

Джерело: складено автором на основі [16]

Аналіз динаміки бюджетного дефіциту дозволяє оцінити ступінь фінансової стійкості бюджету та спроможність уряду фінансувати свої видатки за рахунок запозичень із внутрішніх та зовнішніх джерел. Важливо проаналізувати, як розширення бюджетного дефіциту впливає на боргове

навантаження та перспективи відновлення економіки. Динаміка дефіциту державного бюджету представлена в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка дефіциту Державного бюджету України за 2019-2023 рр.

Рік	Доходи Державного бюджету, млн грн	Видатки Державного бюджету, млн грн	Дефіцит Державного бюджету, млн грн	Ланцюговий приріст	
				Абсолютний, млн грн	Відносний, %
2019	998279	1072892	74613	-	-
2020	1076017	1288017	212000	137387	184,13
2021	1296853	1490259	193406	-18594	-8,77
2022	1787396	2705423	918027	724621	374,66
2023	2671998	4014418	1342420	424393	46,23

Складено автором на основі [16]

Динаміка дефіциту державного бюджету у 2019-2023 роках демонструвала значні коливання та тенденцію до зростання у воєнні роки: У 2019 році він сягнув 74,6 млрд грн і був відносно стабільним, оскільки економіка функціонувала в нормальному режимі. Однак у 2020 році через пандемію COVID-19 та необхідність залучення коштів для боротьби з кризою дефіцит бюджету підскочив до 212 млрд грн. Темп приросту дефіциту бюджету за цей період склав 184,13%, що свідчить про те, що зовнішні шоки мали значний вплив на бюджетну систему держави. У 2021 році бюджетний дефіцит дещо зменшився до 193,4 млрд грн завдяки стабілізації фіскальної ситуації після пандемії. Однак у 2022 році дефіцит бюджету підскочив до 918 мільярдів гривень. Це прямий наслідок тотальної війни, яка вимагає великих бюджетних витрат на оборону. Абсолютний приріст дефіциту бюджету порівняно з попереднім роком склав 724,6 млрд грн (374,66%), і дефіцит продовжив зростати у 2023 році, збільшившись на 46,23% до 1 340 млрд грн. Це свідчить про те, що Україна продовжує фінансувати значні витрати на оборону та реконструкцію.

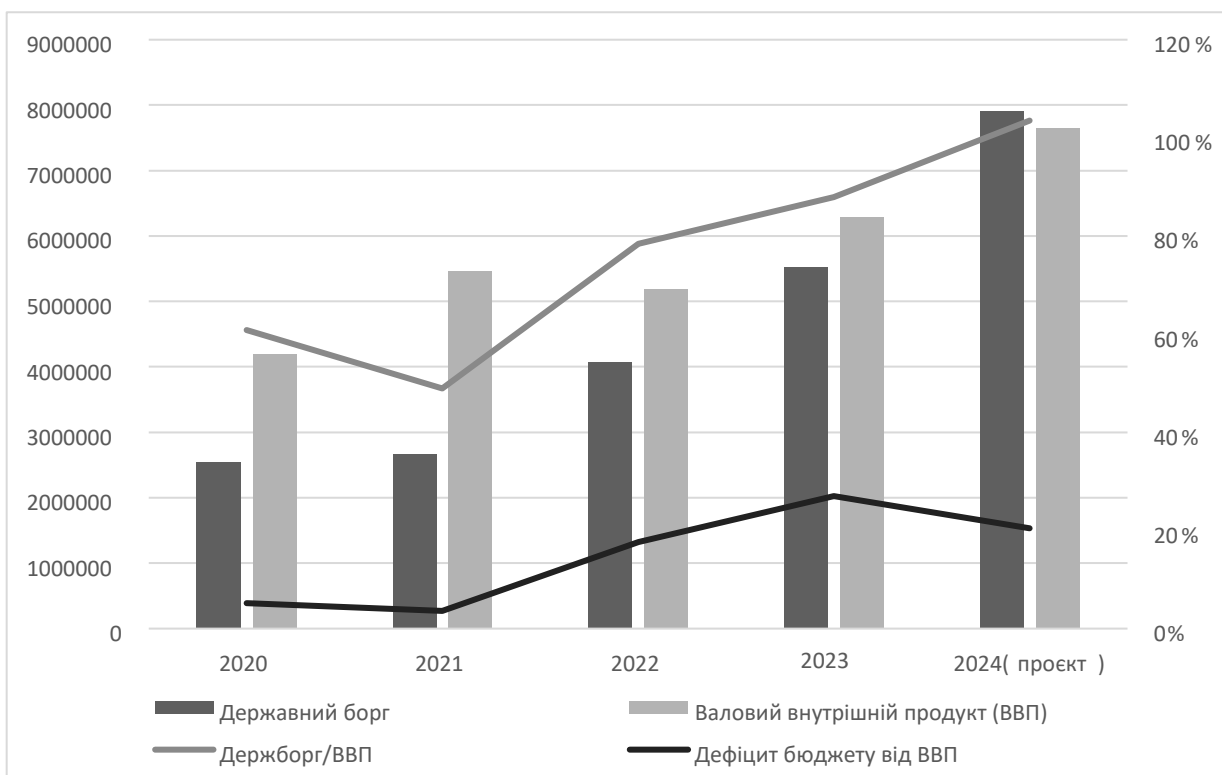
Дефіцит бюджету фінансувався за рахунок державних запозичень на внутрішньому фінансовому ринку та за кордоном. У 2021 році зовнішнє фінансування становило 197,94 млрд грн, а після початку тотальної війни у

2022 році зросло в 4,6 раза до 914,7 млрд грн, що становило 61,8% від загального обсягу зовнішнього фінансування. У 2023 році зовнішнє фінансування сягнуло 1 трлн грн. 333,11 млрд грн, що становить 81,4% від загального обсягу бюджету [16]. Це свідчить про недовіру держави до внутрішніх запозичень, посилення бюджетної вразливості та залежності від зовнішніх кредиторів.

Під впливом економічної нестабільності, особливо зовнішніх та внутрішніх кризових явищ, таких як пандемія COVID-19 та тотальна війна, динаміка та структура державного бюджету України зазнали суттєвих змін: У період 2019-2023 років доходи та видатки бюджету суттєво зросли, проте зростання видатків відбувалося значно швидшими темпами, що призвело до поглиблення бюджетного дефіциту. Найбільше зростання видатків відбулося у воєнні роки, що пояснюється необхідністю фінансування оборони, соціальної допомоги та відновлення інфраструктури. Структурні зміни відображають той факт, що бюджет сконцентрований на обороні, тоді як частка видатків на освіту, охорону довкілля та інші мирні сектори зменшилася.

Тенденції доходів свідчать про збільшення надходжень від міжнародної допомоги, що є важливим фактором підтримки військового бюджету. Дефіцит бюджету зріс до рекордних рівнів, особливо у 2022-2023 роках, що вказує на залежність країни від зовнішнього фінансування та міжнародної допомоги. Загалом фіскальна політика була зосереджена на короткострокових рішеннях для подолання кризових ситуацій, тоді як довгострокові інвестиції були відкладені. Ці фактори вказують на необхідність гнучкої адаптації фіскальної політики до нестабільного середовища з урахуванням пріоритетів національної оборони та соціальної підтримки.

Дефіцит державного бюджету у відсотках до ВВП збільшився за останні два роки: 5,2% ВВП у 2020 році, 3,6% ВВП у 2021 році та 17,6% ВВП у 2022 році; у 2023 році дефіцит сягне 27% ВВП, а у 2024 році - 20% ВВП. Очікується, що він знизиться до 0,4% ВВП (рис. 2.5) [22].

Рис. 2.5 Загальний державний борг, ВВП України та бюджетний дефіцит до ВВП у 2020-2024 роках (у млн. грн., %) [32, 3].

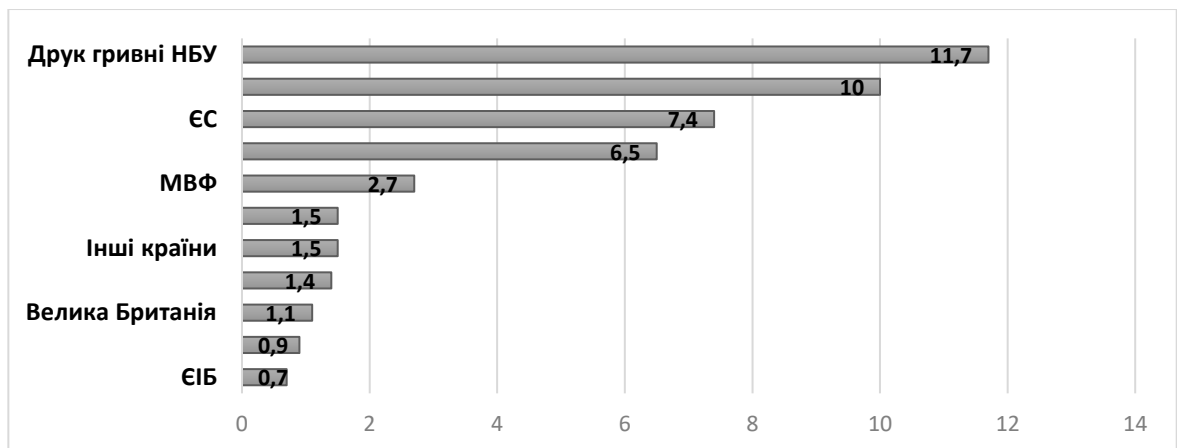
Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік», граничний обсяг державного боргу становить 7 911 млрд грн. Згідно з останніми прогнозами макроекономічних показників на 2024 рік, що містяться в доопрацьованому проєкті бюджету до другого читання, номінальний ВВП прогнозується на рівні 7 643 млрд грн. За таких умов рівень державного боргу у 2024 році може сягнути та перевищити 100% ВВП. Згідно з попередніми прогнозами уряду щодо рівня державного боргу, відношення державного боргу до ВВП може сягнути 106%, що перевищить вартість усіх товарів та послуг, вироблених в Україні [47].

Однак Національний банк України у своєму звіті «Зовнішній борг України на кінець 3 кварталу 2023 року» зазначив, що загальний зовнішній борг України у 3 кварталі 2023 року збільшився на 2,1 млрд. дол.- з 148,4 млрд. дол. до 150,5 млрд. дол. Відношення боргу до ВВП знизилося з 91,8% до 89,51% на кінець 3 кварталу, що свідчить про те, що реальний показник за 3 квартал 2023 року був нижчим, ніж очікувалося раніше [3].

2.2 Роль міжнародної допомоги у формуванні доходів Державного бюджету України в умовах воєнного стану

По-перше, слід зазначити, що питання задоволення нагальних фінансових потреб держави у воєнний час шляхом залучення коштів з різних джерел було життєво важливим. Після початку широкомасштабного вторгнення Росії основними джерелами фінансування фінансових потреб України були друк гривні Національним банком України - 11,7 млрд доларів США; допомога від США та ЄС - 10 млрд доларів США та 7,4 млрд доларів США відповідно. Всі інші країни отримали наступні суми: Канада - 1,5 млрд доларів США; Німеччина - 1,4 млрд доларів США, США, Велика Британія - 1,1 млрд. доларів США. США, інші країни - 1,5 млрд доларів США. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну склав 1,5 млрд. доларів США (рисунок 2.6).

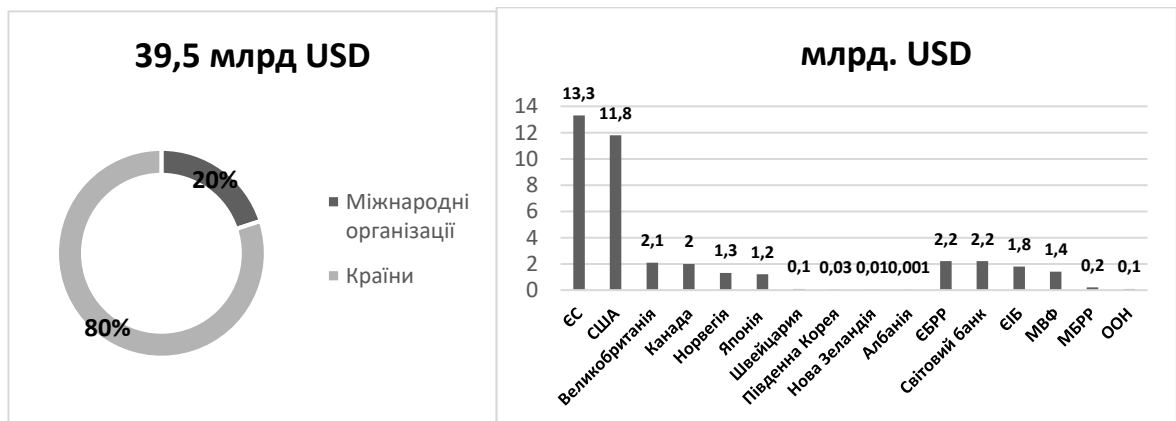
Рис. 2.6. Структура джерел фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни, млрд. дол. США станом на 2022 рік [27].

Виходячи з наведених вище даних, можна зробити висновок, що провідну роль у цьому процесі відіграли США та ЄС. Важливим, дуже специфічним і незвичним інструментом фінансування фінансових потреб України в умовах війни став випуск військових облігацій (6,5 млрд дол. США).

Як зазначалося вище, після неспровокованого вторгнення Росії в Україну провідні держави світу та лідери міжнародних фінансових організацій почали

активно підтримувати країну і одразу ж оголосили про надання значної військової, гуманітарної та фінансової допомоги. Так, важливим джерелом фінансування для України є допомога найвпливовіших світових фінансових інституцій, зокрема Міжнародного валютного фонду (2,7 млрд дол. США) та Європейського інвестиційного банку (0,7 млрд дол. США). Наступні три організації є важливими джерелами фінансової підтримки для України: Міжнародний валютний фонд (2,7 млрд доларів США), Європейський інвестиційний банк (0,7 млрд доларів США) та Світовий банк (0,7 млрд доларів США). Світовий банк отримав 700 млн. доларів США, а Європейський інвестиційний банк - 700 млн. доларів США. Загальна сума допомоги Україні становить 700 млн доларів США. Важливість підтримки України цими організаціями полягає в тому, що вона є ознакою впевненості у платоспроможності України і є сигналом для інших країн та різних фінансових інституцій по всьому світу, що вони можуть підтримати Україну, що є глобальною тенденцією.

На рисунку 2.7 подано детальнішу інформацію щодо заявленої міжнародної фінансової допомоги.

Рис. 2.7. Структура заявленої міжнародної фінансової допомоги Україні на початку війни [50].

Зокрема, з 39,5 млрд. доларів США допомоги 80% надійшло від різних країн, а 20% - від різних міжнародних фінансових організацій. Як і на попередньому рисунку, географічний розподіл допомоги показує, що ЄС (13,3 млрд. дол. США) та США (11,8 млрд. дол. США) відіграють провідну роль.

Іншими великими донорами фінансової допомоги Україні є Норвегія (1,3 млрд. дол. США), Японія (1,2 млрд дол. США), Швейцарія (100 млн. дол. США), Південна Корея (330 млн дол. США), Нова Зеландія (110 млн дол. США) та Албанія (110 млн дол. США).

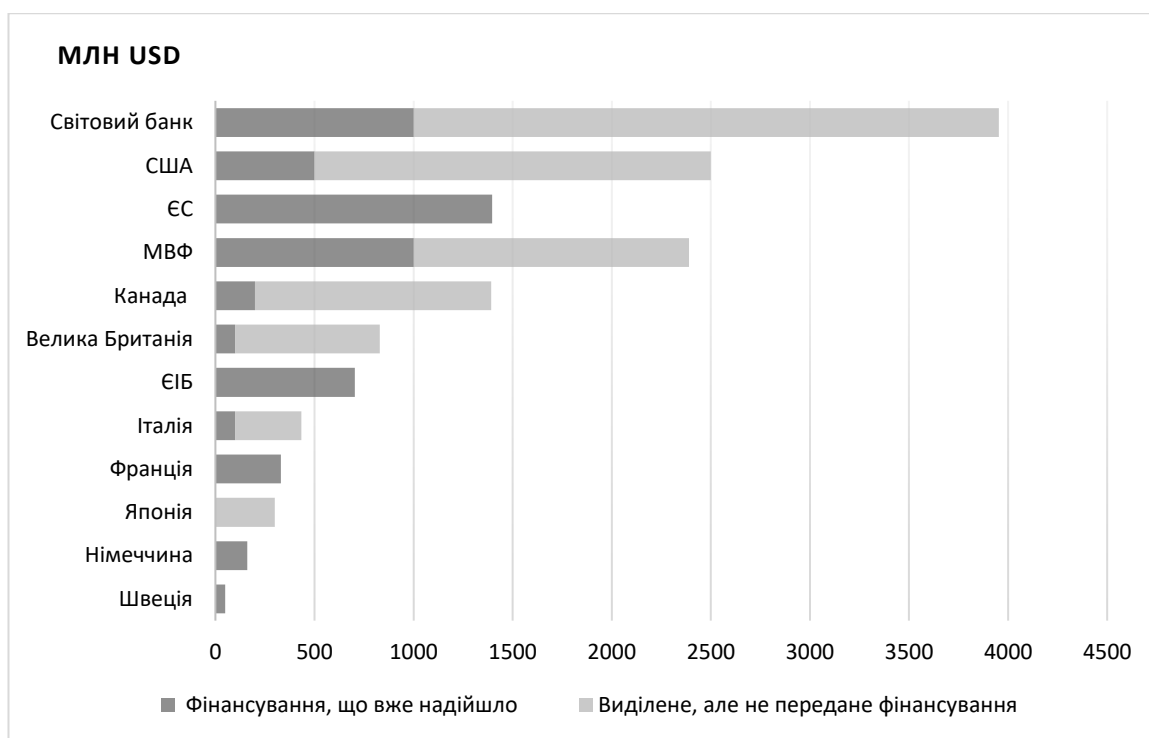
На рисунку 2.6 представлено фінансування від МВФ та ЄІБ, а також від таких міжнародних фінансових організацій, як ЄБРР (2,2 млрд. доларів США), МБРР (0,2 млрд. доларів США) та ООН (0,1 млрд. доларів США).

Таким чином, Уряд України може з упевненістю дивитися в майбутнє у забезпеченні зовнішнього фінансування, отримуючи фінансову допомогу від такого широкого кола регіонів для фінансування видатків державного бюджету України.

На рисунку 2.8 показано важливий аспект фінансової допомоги Україні - обсяг допомоги, яку Україна вже отримала, та обсяг допомоги, виділеної Україні, але ще не наданої. Дані на рис. 2.7 показують, що лише ЄС (1,397 млрд. доларів), ЄІБ (703 млн. доларів), Франція (331 млн. доларів), Німеччина (161 млн. доларів) та Швеція (50 млн. доларів) повністю виплатили кошти Україні. Однак кошти, отримані від більшості країн, значно менші від задекларованої допомоги. Японія досі не перерахувала 300 мільйонів доларів на потреби України. Однак ми впевнені, що ці кошти будуть використані для задоволення потреб України і можуть розглядатися як своєрідний резервний фонд для такої допомоги.

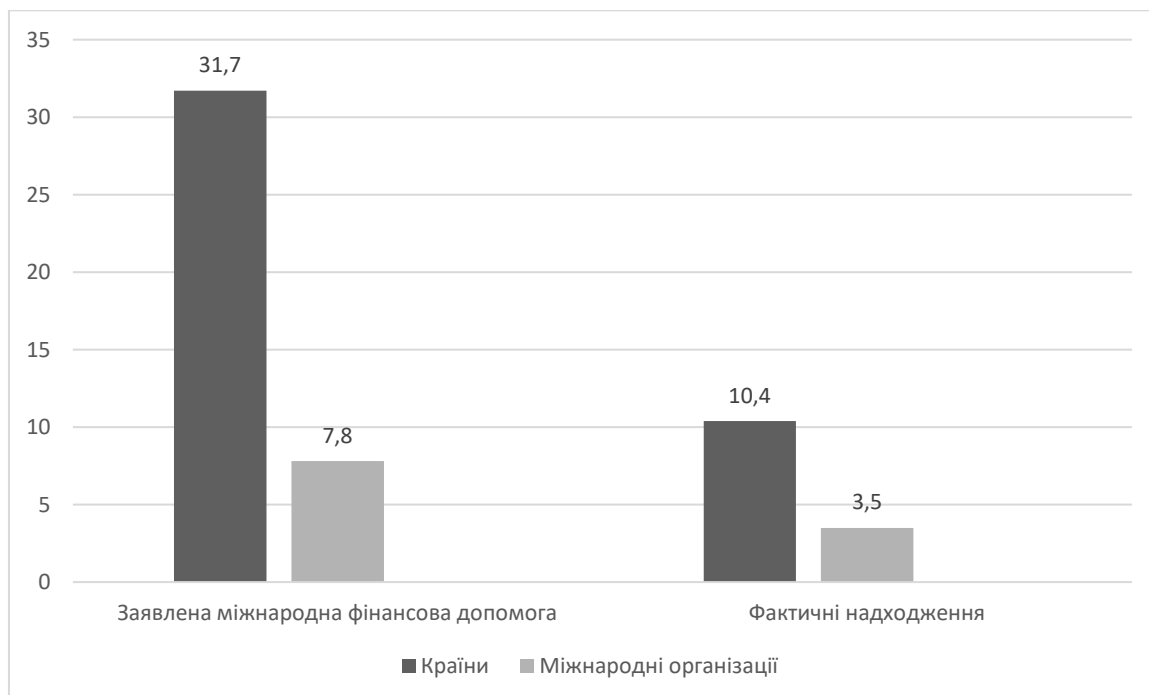
Зведені дані щодо обіцяної та фактично отриманої фінансової допомоги основними країнами та міжнародними фінансовими організаціями наведено на рисунку 2.8.

Як видно, із 31,7 млрд дол. міжнародної фінансової допомоги, обіцяної країнами, 10,4 млрд дол. та 7,8 млрд дол. і 3,5 млрд дол. були фактично отримані країнами та міжнародними організаціями, відповідно, у вигляді кредитів.

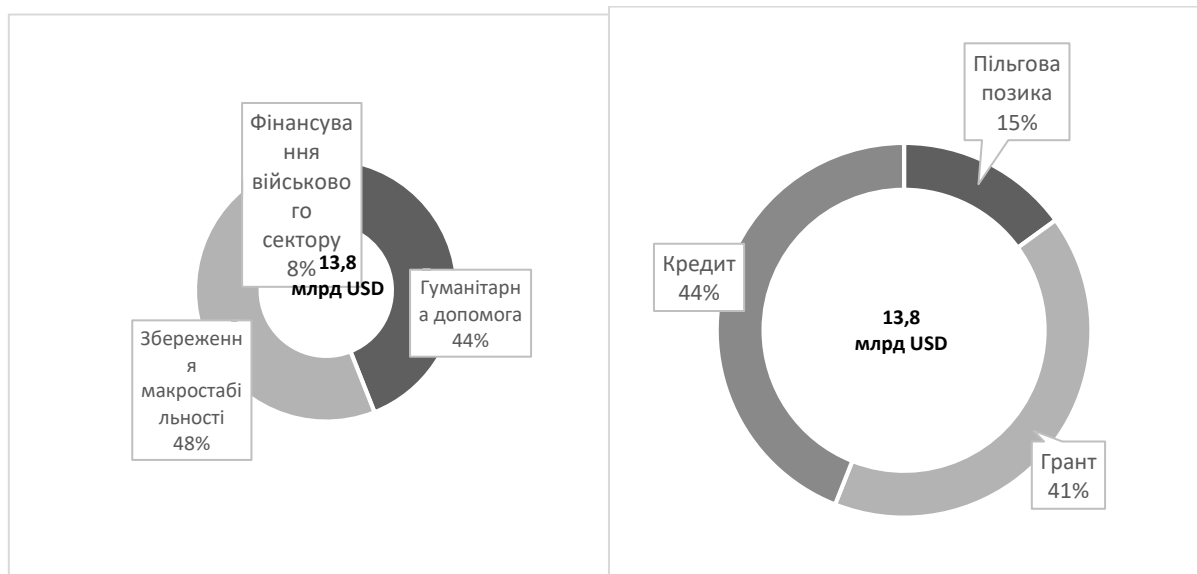
Рис. 2.8. Основні донори, які надають фінансову допомогу Україні з початку повномасштабної війни, млн. дол. США [54].

Враховуючи потенційну втрату іміджу, якщо міжнародні партнери не виконають свої фінансові зобов'язання перед Україною, можна припустити, що вся запитувана допомога буде надана.

Рис. 2.9. Заявлена фінансова допомога та фактичні надходження [51]

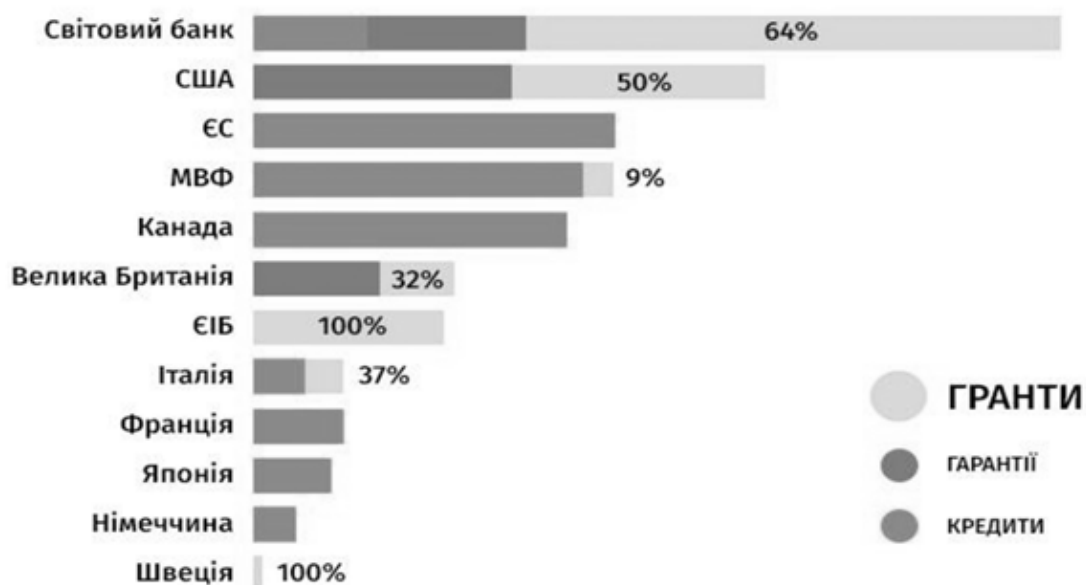
Важливим аспектом нашого дослідження є не лише абсолютні обсяги міжнародної фінансової допомоги, але й сфери, в які вона спрямовується (рисунок 2.10)

Рис. 2.10. Регіональна структура фактичної фінансової допомоги Україні після початку повномасштабної війни та основні інструменти допомоги [30]

З 13,8 млрд доларів США 44% було витрачено на гуманітарну допомогу, 48% - на макроекономічну стабілізацію і лише 8% - на військовий сектор. Ці кошти були витрачені у формі пільгових кредитів (15%), позик (44%) і грантів (41%) (рис. 2.10). Немає сумнівів, що найбільший інтерес в Україні наразі зосереджений на отриманні коштів через гранти та пільгові кредити.

Частка грантів у зовнішній фінансовій допомозі характеризується даними, наведеними на рисунку 2.10. Наприклад, ЄІБ та Швеція отримують всю свою допомогу у формі грантів. Світовий банк та США отримують 64% та 50% своєї допомоги у формі грантів відповідно. В інших країнах ця частка варіюється між 32% у Великобританії, 37% в Італії та 9% у МВФ. Багато країн надають допомогу лише у формі кредитів. Це, зокрема, стосується Франції, Японії, Німеччини, Канади та ЄС. Деякі країни, такі як США, Велика Британія та Світовий банк як міжнародна фінансова установа, використовують гарантії як інструмент допомоги.

Рис. 2.11. Частка грантів у структурі міжнародної фінансової допомоги Україні від початку повномасштабної війни [54]

Слід зазначити, що рисунок 2.11 базується на відносних показниках і не дає повного уявлення про точну абсолютну суму (наприклад, у доларах США) фінансової допомоги від країн або міжнародних організацій. Тому дані в таблиці 2.4 показують абсолютну вартість грантів від країн-партнерів.

Зрозуміло, що обсяг наданої фінансової допомоги безпосередньо залежить від економічної потужності країни, її відносин з іншими державами та їхнього ставлення до агресії проти України.

Таблиця 2.4

Обсяг безповоротної фінансової допомоги, наданої Україні міжнародними партнерами з початку повномасштабної війни, млн. дол.

№ з/п	Країни	Сума безповоротної допомоги
1.	Албанія	1,0
2.	США	8 490
3.	Литва	5,0
4.	Велика Британія	124,0

Продовження табл. 2.4.

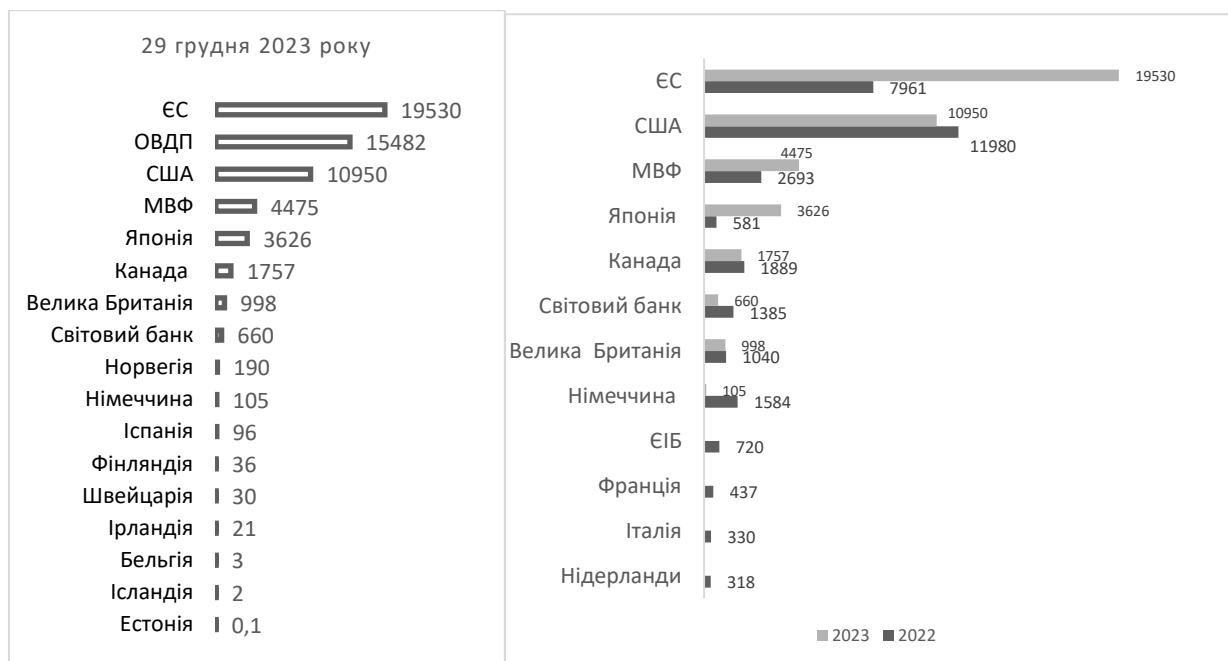
5.	Латвія	5,0
6.	ЄС	615,0
7.	Австрія	11,0
8.	Норвегія	22,0
9.	Данія	23,0
10.	Італія	330,0
11.	Німеччина	970,0

Джерело: складено автором на основі [56]

Важливо зазначити, що з початку війни Україна отримала 10,6 млрд. доларів США грантової допомоги, з яких найбільша частка надійшла від США - 8,5 млрд. дол. Важливо також зазначити, що США виділили 8,5 млрд. доларів США через Світовий банк у рамках проєкту «Підтримка державних видатків для сталого врядування в Україні». Далі йдуть Німеччина (970 млн. доларів США), ЄС (615 млн. доларів США), Італія (330 млн. доларів США), Велика Британія (124 млн. доларів США), Данія (23 млн. доларів США), Норвегія (22 млн. доларів США), Австрія (11 млн. доларів США), Латвія (5 млн. доларів США) та Литва (5 млн. доларів США), замикає трійку лідерів Албанія (1 млн. доларів США). Варто зазначити, що ці кошти спрямовуються на задоволення потреб у соціальній та гуманітарній сферах, забезпечення продовольчої безпеки та зміцнення економічної стійкості України.

Незважаючи на те, що існують незаперечні відмінності у спроможності окремих країн та фінансових установ підтримати Україну, разом вони становлять фінансову силу, яка надає Україні соціальної та економічної впевненості, необхідної їй під час тотальної війни.

У контексті цього дослідження також важливо проаналізувати загальні ресурси державного бюджету України у 2023 році та з початку війни, тобто з 24 лютого 2024 року (рис. 2.12).

Рис. 2.12. Структура фінансування загального фонду державного бюджету України станом на 29 грудня 2023 року та з початку тотальної війни [51]

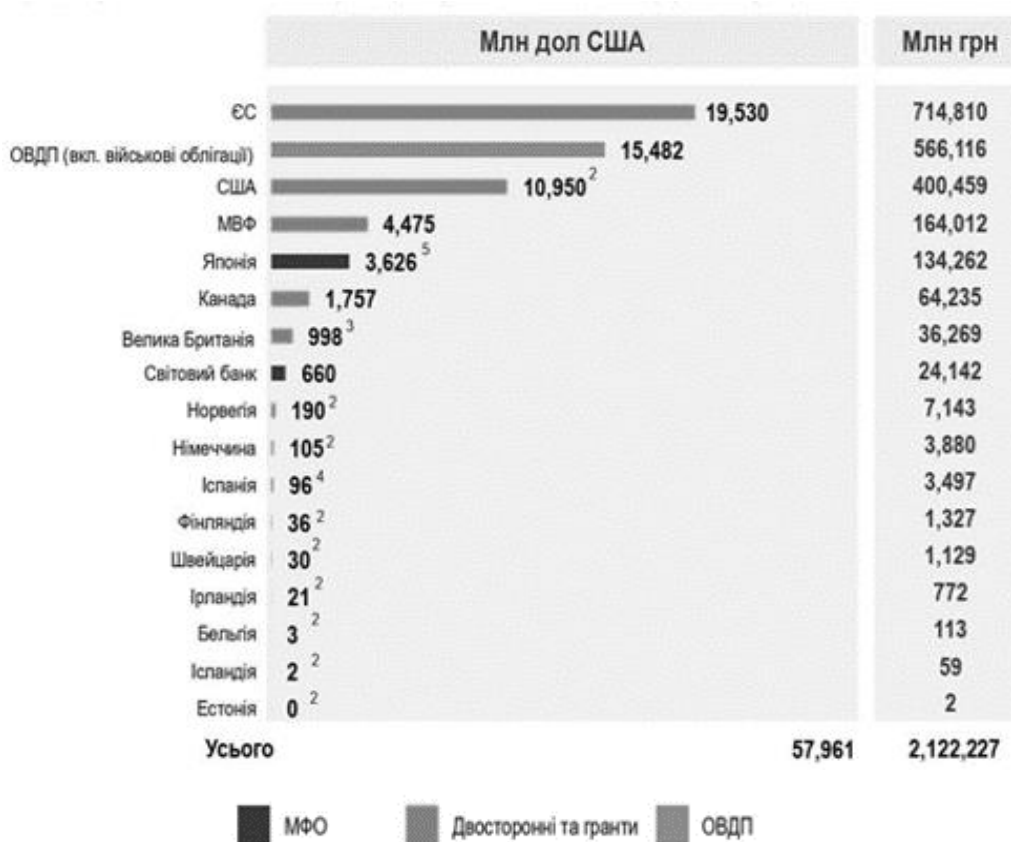
Загальний обсяг бюджетного фінансування на 2023 рік склав 58 млрд. доларів США або 2 128 млрд. гривень. У розбивці цих коштів за джерелами найбільша частка надійшла від країн ЄС - 19,53 млрд. доларів США, далі йдуть державні облигації та інші інструменти фінансування - 15,482 млрд. доларів. США отримали 10,95 млрд. доларів США, МВФ - 4,475 млрд. доларів США, Японія - 3,626 млрд. доларів США, Канада - 1,757 млрд. доларів США, Велика Британія - 998 млн. доларів США та Світовий банк - 660 млн. доларів США. Частки інших країн коливалися від 190 млн. доларів США (Норвегія) до 0,01 млрд. доларів США (Естонія). Варто ще раз підкреслити, що обсяг міжнародної фінансової допомоги тісно пов'язаний з економічною потужністю країни, її ставленням до війни в Україні та місцем і роллю у світовій економічній системі.

Порівняння обсягів допомоги у 2022 та 2023 роках показує, що джерела та напрями допомоги відрізняються майже в усіх випадках: ЄС - 7961 млрд. дол. та 19,53 млрд. дол. відповідно (збільшення); США - 11,98 млрд. дол. та 10,95 млрд. дол. відповідно (зменшення); МВФ - 26,93 млрд. доларів та 4,475

млрд. доларів (зростання); Японія – 581 та 3,626 млрд. доларів (збільшення) відповідно; Канада – 1,889 млрд. дол. та 1,757 млрд. дол. відповідно (зменшення); Світовий банк – 1,385 млрд. дол. та 660 млн. дол. відповідно (зменшення); Велика Британія: 1,04 млрд. дол. та 998 млн. дол. (зменшення) відповідно; Німеччина: 1,584 млрд. дол. і 105 млн. (зменшення); Норвегія: 21 млн. і 190 млн. (збільшення) відповідно; Бельгія: 5 млн. і 3 млн. (зменшення) відповідно; Ісландія: 0,5 млн. і 2 млн. (збільшення) відповідно.

Деякі з найбільших партнерів припинили фінансування потреб України у 2023 році (наприклад: Данія, Швеція, Франція, Італія, Нідерланди, Латвія, Австрія та Албанія). З іншого боку, багато країн надали більше фінансування у 2023 році, ніж у 2022 році (наприклад: Ірландія, Естонія, Фінляндія, Швейцарія та Іспанія). Однак загалом міжнародна фінансова допомога збільшилася у 2023 році порівняно з 2022 роком: 42,479 млрд. доларів та 31,095 млрд. доларів відповідно.

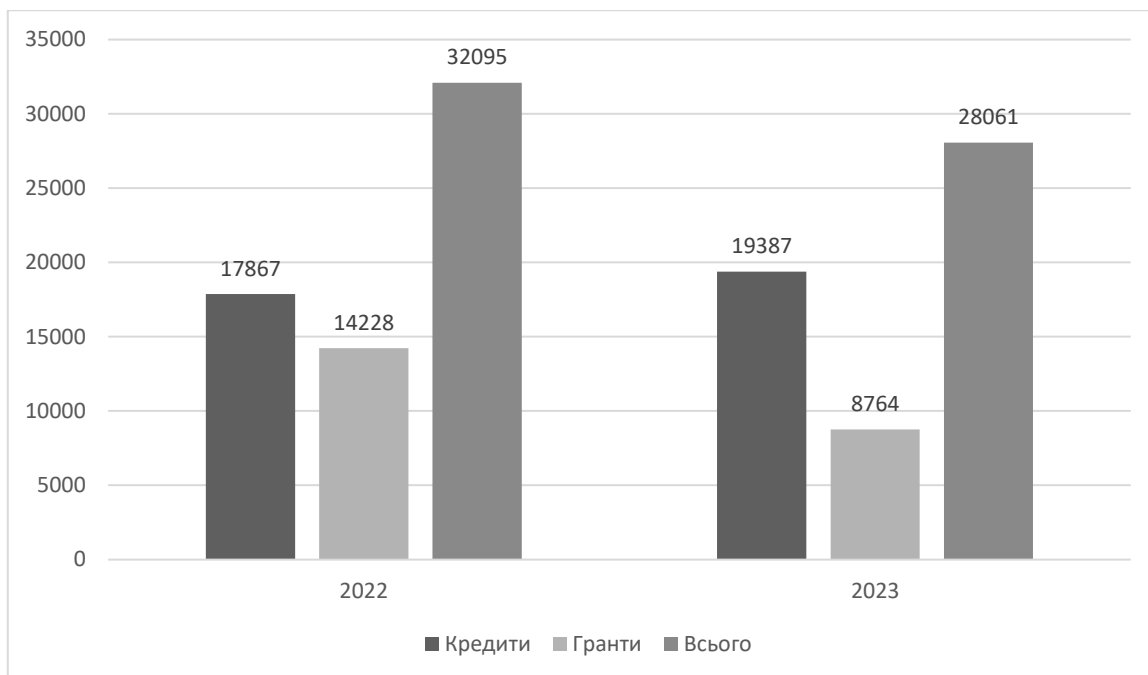
Рис. 2.13. Фінансування загального фонду державного бюджету України у 2023 році [51]

У 2023 році основними джерелами фінансування державного бюджету були військові облігації, двосторонні позики та гранти (рис. 2.13). Якщо подивитися на географічний розподіл цих інструментів, то можна побачити, що найбільшими двосторонніми кредитами та грантами є двосторонні кредити та гранти від ЄС – 19,53 млрд. дол. (714,81 млрд. грн), від МВФ – 4,475 млрд. дол. (164,012 млрд. грн), від Японії гарантії та гранти – 233 млн. дол. , від Японії гранти та допомога – 3,626 млн. дол., (134,262 млрд. грн.), Іспанії гранти та гарантії на суму 43 млн. євро, Канади – 1,757 млрд. доларів, 64,235 млрд. гривень, Велика Британія – 0,998 млрд. доларів, 36,269 млрд. гривень, Світовий банк – 0,660 млн. доларів, 24,142 млрд. грн.

Таким чином, можна сказати, що такі країни, як Німеччина, Іспанія, Фінляндія, Швейцарія, Ірландія, Бельгія, Ісландія, Естонія, Німеччина, Іспанія, Фінляндія, Швейцарія, Ірландія, Бельгія, Ісландія та Естонія надавали допомогу лише у вигляді грантів. Найбільшим інвестором були США (10,95 млн. дол. США або 404,459 млн. грн).

Загалом у 2024 році Україна очікує отримати понад 40 мільярдів доларів США фінансової допомоги від своїх міжнародних партнерів - приблизно стільки ж, як і в попередньому році. Однак, на відміну від попереднього року, уряд України наразі не має впевненості, що отримає ці кошти вчасно.

Ситуація війни в Україні потребує значного зовнішнього фінансування. Аналіз показує, що така допомога регулярно надходить як від країн-партнерів (особливо США та ЄС), так і від міжнародних фінансових організацій (наприклад, МВФ, Світового банку). Звичайно, доступність фінансової допомоги залежить від економічної та політичної спроможності кожної країни. Однак очевидно, що низка країн та міжнародних фінансових організацій надають фінансову допомогу Україні у вигляді грантів, безповоротної фінансової допомоги та пільгових кредитів (рис. 2.14).

Рис 2.14. Динаміка міжнародної фінансової допомоги Україні у вигляді кредитів та грантів за 2022 та 2023 рр. млн. дол. [50]

Європейська Комісія планує створити спеціальний інструмент для підтримки відновлення та макрофінансової стабілізації України. Очікується, що цей інструмент підтримки реконструкції, відновлення та модернізації України становитиме 50 мільярдів євро на період 2024-2027 років у формі як грантів, так і кредитів. Гранти будуть мобілізовані через конкретні інструменти, запропоновані в середньостроковому огляді Багаторічної фінансової програми (MFF). Кредити будуть гарантовані вільним залишком коштів [27].

Програма базується на трьох критеріях:

- комісія надає підтримку Україні у вигляді грантів та кредитів. Першим критерієм є забезпечення стабільного та передбачуваного фінансування, зокрема, для підтримки державного бюджету. Щоб отримати право на таку допомогу, уряд повинен підготувати план реконструкції, реабілітації та модернізації. Цей план має включати структурні реформи, необхідні для інтеграції в ЄС. На цій основі ЄС виділить загалом 6 мільярдів євро грантів і 33 мільярди євро кредитів, які будуть надані рівномірно з 2024 по 2027 рік [27].

- спеціальна інвестиційна програма для України має на меті залучення та мобілізацію державних і приватних інвестицій для підтримки реалізації плану. Відповідно до цього орієнтиру, очікується, що в період з 2024 по 2027 рік буде мобілізовано щорічний грант у розмірі 2 мільярдів євро [27].

- технічна допомога та інші заходи підтримки надаються для сприяння впровадженню програм, включаючи залучення експертів з питань реформ, підтримку місцевих органів влади та громадянського суспільства, а також інші форми двосторонньої допомоги. Традиційно така допомога надається лише країнам, які готуються до вступу в ЄС. Субсидування відсоткових ставок за кредитами також покривається цим компонентом. За цим критерієм ЄС планує надати 2,5 млрд євро грантів у період з 2024 по 2027 рік, з яких 500 млн євро буде спрямовано на адміністративну підтримку. Заходи та умови для досягнення Україною цілей у сфері управління державним боргом [27].

2.3. Аналіз податкових та неподаткових надходжень як важливої частини державного бюджету України

Бюджетні питання набувають особливого значення в умовах уповільнення економічного зростання та падіння валового внутрішнього продукту. Основним рушієм фіскальної та економічної стабільності є державний бюджет України. Тому фіскальні гарантії та монетарна політика під час економічної кризи є ключовими елементами у подоланні кризи та зменшенні соціальної напруги. Активна інтеграція у світову економіку та глобалізація міжнародної економіки зробили Україну більш вразливою до світової економічної кризи. Це одна з головних подій 2020-2021 років [13].

З 2022 року і до сьогодні триває масштабна військова окупація Російської Федерації, яка призвела до безпрецедентної небезпеки, тимчасової окупації окремих територій, фізичного знищення виробничих потужностей та інфраструктури, переміщення та вимушеної міграції значної кількості українців до інших країн. Як наслідок, суттєво знизилися реальні доходи

населення та зросло безробіття [29]. Особливо в надзвичайних ситуаціях важливо прийняти рішення про отримання прибутку в рамках бюджету.

Доходи державного бюджету є основною складовою бюджету. Аналіз джерел формування доходів державного бюджету України має важливе значення. Адже правильне та ефективне використання доходів бюджету сприяє досягненню певного рівня економічного зростання, забезпечує соціально-економічну стабільність та підвищує рівень життя населення [5, с. 170].

Проаналізувавши загальні доходи державного бюджету України, варто звернути увагу на окремі складові. У фокусі - податкові надходження. Багато країн базують свою економіку на податках. Деякі країни також мають набагато вищі податкові ставки, ніж Україна.

В Україні податки складають значну частину державного бюджету. Це дозволяє використовувати кошти на охорону здоров'я, освіту та розвиток інфраструктури. Податкові надходження важливі з глобальної точки зору. Тому що вони дозволяють урядам інвестувати в розвиток інфраструктури. Вони підтримують соціальні проекти та сприяють економічному зростанню і стабільності під час економічних криз. Крім того, податкові надходження сприяють соціальній справедливості через розподіл доходів.

Тому наступний аналіз враховує все вищезазначене. У таблиці 2.5 наведено три важливі податкові статистичні дані. Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), податок на додану вартість (ПДВ) та податок на прибуток підприємств є найважливішими податками. Будучи основою національної податкової системи, ці податки відіграють важливу роль у наповненні державного бюджету та забезпеченні фіскальної стабільності держави.

У 2020-2023 роках аналізовані податки суттєво зросли, причому податок на доходи фізичних осіб був найбільш швидкозростаючим податком в абсолютному вираженні. Це, ймовірно, свідчить про зростання доходів населення (оскільки заробітна плата та інші доходи фізичних осіб є базою для прибуткового податку, підвищення мінімальної та середньої заробітної плати

має прямий вплив на зростання доходів населення та «створює таємницю» щодо податків, які надходять до бюджету).

Таблиця 2.5

Динаміка ключових податків у 2020-2023 рр., млрд. грн

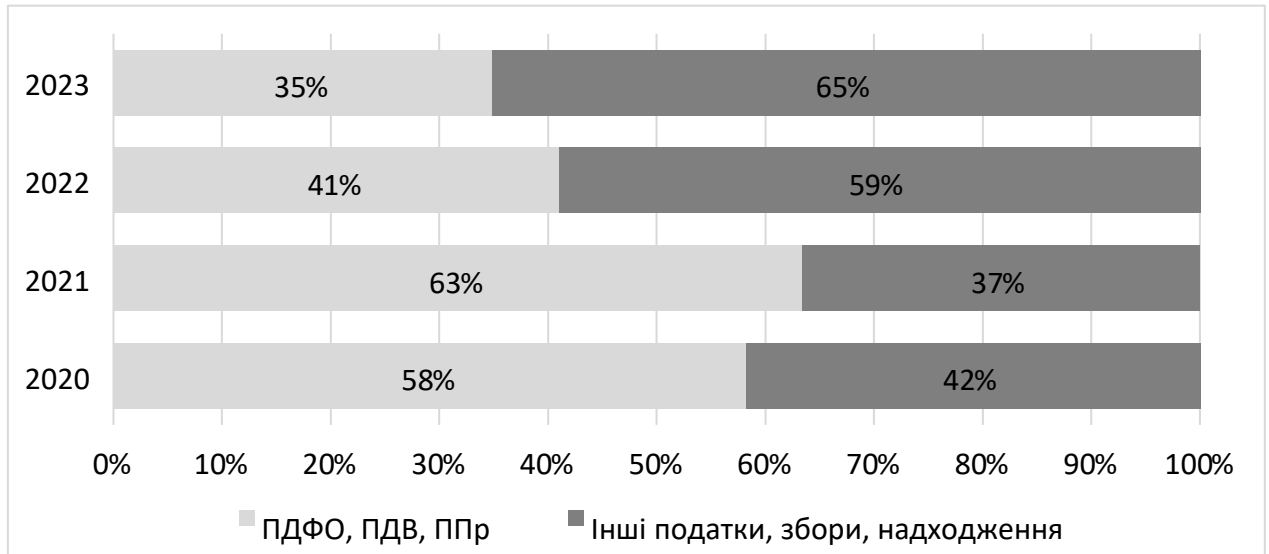
Показник	Період, млрд. грн				Відносна різниця, %			
	2020	2021	2022	2023	2021 - 2020	2022 - 2021	2023 - 2023	2023 - 2020
Податки та збори на доходи ФО	117,3	137,6	148,4	206,9	17%	8%	39%	76%
Податок на прибуток підприємств	108,7	147,8	117	143,8	36%	-21%	23%	32%
Податок на додану вартість	400,6	536,5	467	580,8	34%	-13%	24%	45%

Джерело: складено автором на основі [38;41]

Серед трьох проаналізованих динамік найнижчою була динаміка збору податків з підприємств. Водночас, зростання податку на прибуток підприємств свідчить про раціоналізацію податкового адміністрування, зменшення ухилення від сплати податків та зростання прибутковості підприємств.

Варто також показати статистично, чому ці три податки називаються бюджетними. Відповідна інформація представлена на рисунку 2.14.

Як бачимо, у 2020-2021 роках більше половини надходжень припадало на ці три податки. Однак у 2022-2023 роках ситуація кардинально змінилася, і ПДВ, податок на доходи фізичних осіб та податок на прибуток підприємств становлять лише третину доходів державного бюджету. Проаналізуємо інші джерела надходжень, щоб зрозуміти, на які статті припадає основна частина доходів. У наступному розділі проаналізовано інші статті доходів, які формують державний бюджет України.

Рис. 2.14. Частка ключових податків у загальних доходах державного бюджету України, % [38; 41]

Таблиця 2.6

Динаміка податкових надходжень за 2020-2023 рр., млрд. грн

Показник	Періоди				Відносна зміна			
	2020	2021	2022	2023	2021 - 2020	2022 - 2021	2023 - 2023	2023 - 2020
Рентна плата за користування надрами державного значення	47,1	75,6	81	56,1	60,5%	7,1%	-30,7%	19,1%
Акциз з вироблених в Україні підакцизних товарів	80,4	82,9	60,7	92,6	3,1%	-26,8%	52,6%	15,2%
Акциз з ввезених на митну територію підакцизних товарів	57,8	79,6	41,7	74,8	37,7%	-47,6%	79,4%	29,4%
Мито	30,2	36,9	23,3	39,6	22,2%	-36,9%	70,0%	31,1%
% у всіх доходах	20%	21%	12%	10%	-	-	-	-

Джерело: складено автором на основі [38; 41]

Так, згідно з таблицею, всі податки зростатимуть у 2020-2023 роках, що є позитивним елементом поточної бюджетної політики. Однак у 2022 році більшість з них зменшиться через наслідки війни та ринкових шоків. Перелічені тут податки (орендна плата за землю, акцизи та ввізне мито) становлять 1/5 доходів у 2020-2021 роках і лише 10-12% у 2022-2023 роках.

Податкові надходження, є однією з найважливіших частин державного бюджету України. Загалом, податкові надходження зростали особливо стрімко у 2022-2023 роках, оскільки податкові надходження були значною мірою необхідні для фінансування оборонних функцій. Основна частина податкових надходжень складається з трьох податків: податку на додану вартість, податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств. Усі ці податкові надходження зростали разом зі збільшенням доходів громадян і підприємств, а також зі збільшенням здатності компаній і держави відновлюватися від наслідків тотальних наземних операцій.

Фіскальна ефективність оцінюється через сплачені податкові надходження у загальному обсязі доходів бюджету України (ДБУ). У 2023 році ця частка склала 72%, а прогноз на 2024 рік передбачає зростання до 74%. Прогноз на 2025-2027 роки передбачає подальше підвищення цього показника до 75%, що демонструє позитивну динаміку зростання податкової бази та стабільне підвищення ефективності податкової системи [60]. Однак для забезпечення подальшого зростання фіскальної ефективності необхідно впроваджувати додаткові заходи для розширення бази оподаткування та боротьби з ухиленням від сплати податків.

Частка податкових надходжень у ВВП є індикатором фіскального навантаження на економіку. У 2023 році цей показник склав 18,5% ВВП, з прогнозом на 2024 рік – 19%. У період 2025-2027 років очікується поступове зниження цього показника до 18,2%, що відповідає європейським стандартам і має на меті зменшити фіскальне навантаження на економіку, стимулюючи її зростання [60]. Це враховує програму відновлення України в контексті підвищення конкурентоспроможності українських підприємств [36].

У 2023 році податкові надходження покривали 55% видатків загального фонду ДБУ. Прогноз на 2024 рік передбачає підвищення цього показника до 60%, а в середньостроковій перспективі передбачається досягнення рівня покриття на 65% до 2027 року [60]. Це добре про позитивну динаміку покриття видатків державного бюджету податковими надходженнями, що сприятиме підвищенню фінансової стабільності країни. Зростання цього показника має вирішальне значення для забезпечення фінансування ключових сфер, таких як оборона, соціальний захист та відновлення інфраструктури.

Частка податкових надходжень від місцевих бюджетів до ДБУ у 2023 році становила 20%, з прогнозом на 2024 рік на рівні 22%. Очікується, що в період 2025-2027 років цей показник залишиться стабільним на рівні 22-23% [60], що вказує на поступове зміцнення фінансової автономії місцевих бюджетів, водночас зберігаючи їх важливу роль у формуванні доходів державного бюджету. Підвищення значення місцевих бюджетів є позитивним для розвитку регіонів, що дозволяє краще задовольняти місцеві потреби.

Додаткові надходження, зокрема податкові, залишаються джерелом для фінансування державних функцій, таких як оборона, соціальні програми та відновлення інфраструктури в умовах воєнного стану.

Основними джерелами податкових надходжень у 2024 році залишаються:

- Податок на додану вартість (ПДВ), що забезпечує найбільшу кількість доходів бюджету;
- Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО);
- Акцизний податок на різні товари, зокрема алкоголь, паливо та тютюн;
- Єдиний соціальний внесок (ЄСВ), хоча він і не входить до складу ДБУ, але фінансує Пенсійний фонд.

У 2023 році фіскальна ефективність податкової системи, виміряної через збір нарахованих податків у загальних доходах ДБУ, досягла високого рівня,

що є найбільшим для забезпечення фінансової стабільності держави в умовах війни.

Прогноз доходів на 2025 рік становить 2 414,98 млрд грн, зростаючи на 646,5 млрд грн, або на 36,6% відповідно до кінця 2024 року. Основні категорії доходів включають [60]:

- ПДВ: 911,8 млрд грн (+15,7% до 2024 року);
- ПДФО: 341,4 млрд грн (+13,7%);
- Акцизний податок: 288,2 млрд грн (+48,9%);
- Податок на прибуток підприємств: 201,2 млрд грн (+9,5%);
- Рентна плата: 61 млрд грн (+5,4%).

Акцизи на паливо та тютюнові вироби будуть поступово наближатися до рівня ставок ЄС, що дозволить додатково залучити кошти в бюджет. Пакет додаткових заходів, зокрема підвищення військового збору з 1,5% до 5%, сприятиме стабільному фінансуванню безпеки та оборони.

У 2026 році прогнозований фіскальний простір складе 384,68 млрд грн (10,1% від загального обсягу видатків), а у 2027 році – 426,31 млрд грн (10,8%). Ці витрати будуть використані для зміцнення обороноздатності, соціального захисту та покриття непередбачених витрат [60].

Податкові надходження є основним джерелом доходів державного бюджету України. Поступове зростання фіскальної ефективності, забезпечення підвищення витрат бюджету податковими надходженнями та стабільна частка податкових надходжень у ВВП створюють передумови для сталого розвитку бюджетної системи України. Однак для забезпечення довгострокової фінансової стабільності необхідно впроваджувати реформи в адмініструванні податків, підвищувати прозорість податкової системи та стимулювати економічне зростання. У тому числі важливо продовжувати боротьбу з тіньовою економікою та ухиленням від сплати податків.

Ключові виклики для податкової системи України: невизначеність економічного середовища в умовах війни; висока частка тіньової економіки, яка становить значну частину ВВП; низький рівень податкової культури серед

населення та бізнесу.

Для покращення ситуації необхідно:

- Підвищити контроль за дотриманням податкового законодавства;
- Вдосконалити електронні послуги для платників податків;
- Продовжити гармонізацію податкового законодавства з нормами ЄС.

Враховуючи ці фактори, ефективне адміністрування податкових надходжень залишається ключовим для стабілізації економіки України та забезпечення подальшого відновлення після війни.

Загальна сума надходжень до загального фонду місцевих бюджетів за січень–листопад 2024 року склала 409 563,3 млн гривень, що на 24,6% більше в порівнянні з аналогічним періодом 2023 року. Крім того, надходження податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) склали 229 412,8 млн грн, що також демонструє суттєвий приріст (+23,3% або +43 281,0 млн грн). Водночас, зберігається позитивна тенденція в надходженнях від єдиного податку (+24,8% або +13 100,1 млн грн) та плати за землю (+14,1% або +4 430,7 млн грн).

Ключовим показником є структура надходжень до місцевих бюджетів. ПДФО займає домінуюче місце серед доходів місцевих бюджетів, зокрема, в деяких регіонах (Київська, Миколаївська, Кіровоградська області) зафіксовано приріст понад 25%, що вказує на покращення економічної ситуації в цих областях та підвищення зайнятості, що позитивно впливає на виконання місцевих бюджетів.

Надходження до загального фонду державного бюджету України за січень–жовтень 2024 року склали 1 671 млрд грн, що на 18,2% більше, ніж за аналогічний період 2023 року. У загальній структурі доходів державного бюджету найбільша частка припадає на податкові надходження (56,6%). Водночас, надходження від місцевих податків та зборів до зведеного бюджету становлять 3,7%, що вказує на важливість місцевих податків у фінансуванні державних потреб.

Аналізуючи виконання доходів бюджету у 2024, можна відзначити, що

місцеві бюджети значною мірою покривають свої видатки за рахунок податкових надходжень. За січень–листопад 2024 року фактичні надходження місцевих бюджетів на 97,9% перевищили затверджені річні показники. Особливо за рахунок стягнення таких податків, як ПДФО, які забезпечують понад 94% планових надходжень, а також податок на нерухоме майно, виконання якого становить 104,2%.

Щодо фінансування Державного бюджету України, варто зазначити, що податкові нарахування складають значну частину доходів ДБУ. У січні–жовтні 2024 року до державного бюджету надійшло 2 348,5 млрд грн, з яких 61,9% становлять податкові надходження. У свою чергу, акцизний податок, ПДВ та податок на доходи фізичних осіб формують основну частину державного бюджету. Враховуючи це, важливо відзначити, що значна частка податків, зокрема ПДФО, надійшла саме від місцевих бюджетів, що демонструє ефективність місцевих органів влади у зборі податків.

Розглядаючи взаємодію між місцевими та державними бюджетами, варто звернути увагу на те, що місцеві податки не забезпечують фінансування місцевих потреб, але й сприяють покриттю видатків на рівні Державного бюджету. Також, місцеві податки, такі як ПДФО, є джерелом доходів, які виконують загальні фінансові зобов'язання держави.

Податкові надходження від місцевих бюджетів становлять важливу частину загального фінансування держави, частка місцевих податків у загальних доходах зведеного бюджету України є значною, що підтверджується показниками місцевих бюджетів, де ПДФО забезпечує понад 94% виконання плану.

Аналіз та оцінка доходів державного бюджету України за період 2020-2023 років є важливим елементом оцінки поточного економічного стану країни, особливо в умовах воєнного стану, коли бюджетна політика зазнала суттєвих змін. Особлива увага приділяється не лише загальному обсягу доходів, але й їх структурному розподілу. Якщо вище основна увага приділялася податковим надходженням, то тут проаналізовано обсяги

неподаткових надходжень, трансфертних надходжень та доходів від операцій з капіталом. Аналіз цих складових дозволяє оцінити ефективність фіскальної політики, виявити динаміку змін під впливом економічних подій та зрозуміти, які чинники вплинули на зміни в структурі доходів державного бюджету протягом зазначеного періоду.

Аналіз починається з оцінки абсолютних значень та динаміки неподаткових надходжень, представлених у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Динаміка неподаткових надходжень за 2020-2023 рр., млрд. грн

Показник	Період				Відносна зміна			
	2020	2021	2022	2023	2021 - 2020	2022 - 2021	2023 - 2022	2023 - 2020
Частина чистого прибутку держаних, комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань	70,7	28,5	46,9	35,1	-60%	65%	-25%	-50%
Кошти перераховані від Національного банку України відповідно до Закону України «Про Національний банк України»	42,7	24,4	18,8	71,9	-43%	-23%	282%	68%
Власні надходження бюджетних установ	69	88,4	235,2	812,4	28%	166%	245%	1077%

Джерело: складено автором на основі [38; 41]

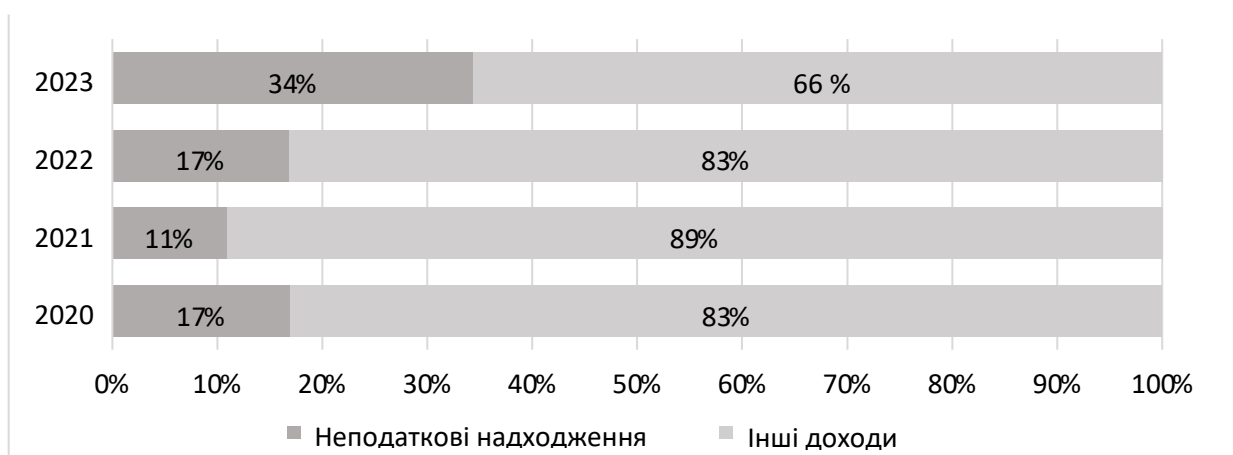
Відповідно до Бюджетного кодексу України (ст. 13) «власні надходження бюджетних установ поділяються на дві групи: доходи від плати за послуги, що надаються бюджетними установами відповідно до законодавства, та інші джерела власних надходжень бюджетних установ» [48]. До власних надходжень бюджетних установ належать різні види доходів, які не передаються з місцевого чи державного бюджетів. Наприклад, орендна плата за майно, що перебуває на балансі відповідної установи, реалізація продукції, плата за освітні, медичні, спортивні та інші послуги, кошти від сплати штрафів, відшкодування збитків та інші види надходжень.

Інформація в таблиці 2.7 показує, що неподаткові надходження збільшилися переважно за рахунок зростання власних надходжень бюджетних

установ та організацій. Очікується, що ця стаття зросте на 1077% у 2020-2023 роках.

Фактична частка чистого прибутку та дивідендів державних або комунальних підприємств за чотири роки впала на 50%; обсяг коштів, перерахованих НБУ до бюджету, зріс до 68%, але суттєво впав у 2021-2022 роках. У 2023 році ситуація кардинально зміниться. Якщо раніше неподаткові надходження становили лише 11-17% від загального обсягу доходів, то у 2023 році вони становитимуть 1/3 від загального обсягу доходів. Це пов'язано зі значним зростанням власних надходжень бюджетних установ та організацій.

Значна частина доходів бюджету формується за рахунок неподаткових надходжень. На відміну від податкових надходжень, неподаткові надходження не є обов'язковими і не мають фіскального характеру, проте вони відіграють важливу роль у фінансуванні державних програм і проектів. Ці доходи частково зараховуються до бюджетів різних рівнів залежно від того, який державний орган їх збирає. Проблема, однак, полягає в тому, що ці неподаткові надходження не підпорядковуються тим самим суворим правилам, що й податкові надходження, що робить дуже складною оцінку їх обсягу (рис. 2.15). Таким чином, внесок до бюджету залежить від ряду факторів протягом бюджетного періоду[34, с. 240].

Рис. 2.15. Неподаткові надходження у загальних доходах державного бюджету України, % [38; 41]

У 2022-2023 роках Україна активно зверталася за допомогою до

міжнародних організацій та отримувала відповідні іноземні перекази. У 2022 році Україна отримала 481 мільярд гривень офіційних грошових переказів від Європейського Союзу, іноземних урядів, міжнародних організацій та донорських установ. У 2023 році ця сума зменшилася до 433 млрд грн через бажання міжнародних організацій робити безпечніші інвестиції. Як наслідок, у 2022-2023 роках Україна активно зверталася за допомогою до міжнародних організацій і отримала значні обсяги грошових переказів з-за кордону, які стали важливим джерелом надходжень до державного бюджету.

Аналіз податкових та неподаткових надходжень, грошових переказів з-за кордону наочно демонструє значне збільшення обсягу надходжень та необхідність підтримки національної оборони та інших державних заходів.

Наразі на виконання дохідної частини державного бюджету України впливає низка несприятливих факторів:

- руйнування нафтопереробних, металургійних заводів, інфраструктури, енергетичних об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури;
- логістичні проблеми (зокрема, через блокаду митних пунктів пропуску на кордонах з Польщею та Угорщиною, постійні протести фермерів проти української сільськогосподарської продукції); обмеження експорту;
- тимчасове звільнення від сплати додаткового ПДВ при ввезенні природного газу на митну територію України;
- значне збільшення імпорту продукції оборонного призначення, що підлягає звільненню від сплати мита;
- призупинення всієї транскордонної зовнішньоекономічної діяльності (включаючи транзит) між Україною та Росією і між Україною та Білоруссю, повне припинення повітряного сполучення та блокада портів;
- зниження світових цін на вуглеводні (особливо на природний газ) вплинуло на розмір рентних платежів до бюджету за видобуток природного газу, нафти та газового конденсату;
- збільшення попиту та виробництва тютюнових виробів, незважаючи на підвищення з 1 січня 2023 року на 20% ставок акцизного податку на

тютюнові вироби та мінімального акцизного податку;

- збільшення попиту та виробництва тютюнових виробів та перерахування до національного бюджету безповоротної та безоплатної допомоги (субсидій) від міжнародних партнерів;

- підвищення заробітної плати військовослужбовців.

Податкові надходження становлять значну частку доходів державного бюджету України. У довоєнний період не було стабільної тенденції в динаміці податкових надходжень. У 2021 р. Україна досягла дуже хороших результатів, але вже наступного року все змінилося. Така тенденція була зумовлена інфляційними факторами та зниженням економічної активності українських суб'єктів господарювання. Значний вплив мають політико-правові, демографічні, соціокультурні фактори та фактори бізнес-циклу. Найбільше за чотири роки зросли податок на додану вартість на вітчизняні товари, рентна плата та плата за використання природних ресурсів.

У 2020-2023 роках у структурі неподаткових надходжень переважали доходи від операцій з нерухомим майном та підприємницької діяльності, але з 2021 року та останні два роки основну частку становлять власні надходження бюджетних установ. Значну частину цих надходжень можуть становити благодійні внески на підтримку держави.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ПОКРАЩЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1 Зарубіжний досвід управління державним бюджетом та можливості його впровадження в Україні

Аналіз зарубіжного досвіду має на меті розширити перспективи та надати комплексний погляд на управління державним бюджетом. Для цього важливо порівняти зарубіжний досвід з вітчизняною практикою, визначити ключові фактори успіху та оцінити перспективи впровадження найбільш ефективних інноваційних підходів у сфері бюджетного менеджменту в Україні.

Для того, щоб підтвердити наведені в теоретичній частині цієї роботи аргументи щодо необхідності певного рівня централізації та стабільного державного бюджету, корисно розглянути приклад Колумбії. У 2016 році було підписано мирну угоду з озброєними групами. Відносно стабільна безпекова ситуація в країні та посилення впливу легітимного центрального уряду та місцевої влади на сільські райони, віддалені від великих міст, призвели до поступового економічного розвитку у 2021 та 2022 роках: темпи зростання ВВП становили 15,9% у 2021 році та 9,6% у 2022 році. З огляду на волатильність цього показника в попередні роки, такі зрушення є позитивними: За прогнозами МВФ, зростання ВВП Колумбії дещо сповільниться - приблизно до 3,5%. Однак це все одно буде найбільш швидкозростаюча економіка в Латинській Америці [20]. Цей прогрес був би неможливий без централізації, а отже, без існування державного бюджету.

Станом на 2024 рік, економічні реформи, які проводяться в Аргентині новообраним президентом Хав'єром Міресом, є актуальними для цього дослідження. Аргентина - країна з багатьма проблемами, такими як гіперінфляція, роздуті витрати державного бюджету (40% ВВП) та майже

половина населення, що живе за межею бідності [30]. Реформи, запропоновані Хав'єром Міллеєм, є радикальними для суспільства і базуються на лібертаріанських ідеях.

На нашу думку, експериментальні реформи, які впроваджує Хав'єр Міре, можуть бути корисними для бюджетного процесу в Україні. Однією з програм, запропонованих новообраним президентом, є скорочення бюрократичного апарату, в тому числі скорочення міністерств: Пропонуючи зберегти дев'ять з 21 міністерства, нова аргентинська адміністрація пояснює це рішення нагальними потребами та браком фінансування роздутих державних адміністративних структур [65]. В Україні у 2024 році прем'єр-міністр Д. Шмигаль також анонсував деякі заходи щодо скорочення кількості міністерств на третину, але жодних подробиць не надав. За словами прем'єр-міністра, «уряд працює над створенням сильного Урядового центру, де будуть сконцентровані допоміжні та адміністративні функції» [37]. Іншими словами, згідно з цією інформацією, пропонується залишити близько 13 з 19 міністерств.

Міністерства оборони, внутрішніх справ, економіки, охорони здоров'я та соціального захисту, внутрішніх справ та закордонних справ мають важливе значення для функціонування держави. Інші міністерства можуть бути або повністю реорганізовані, або суттєво реформовані з метою скорочення операційних витрат. Необхідно також взяти до уваги функції великої кількості служб та організацій, діяльність яких може бути знехтувана в умовах жорсткої економії та зростаючого дефіциту державного бюджету. Наприклад, на Національне космічне агентство України у 2023 році буде витрачено 1,082 мільярда гривень. Однак в умовах екзистенційної кризи країни розвиток космічної галузі не є такою вже нагальною потребою. Космічна галузь та пов'язані з нею підприємства можуть бути приватизовані (в тому числі за участю іноземних інвесторів), що може підвищити ефективність галузі.

Іншим питанням, яке не можна оминати увагою, є широкомасштабна приватизація державного та комунального секторів економіки. Оскільки

предметом цього дослідження є державний бюджет, акцент тут буде зроблено на державній власності. Розвинені країни Європи та США характеризуються високим рівнем приватної власності та мінімальною кількістю державних монополій, а приватизація власності набрала обертів наприкінці 1970-х та на початку 1980-х років, починаючи з великих приватизаційних проектів, ініційованих урядом Маргарет Тетчер у Великій Британії. Короткий огляд сектору державної власності у Великій Британії представлено нижче [65]. Пізніше ці процеси поширилися на Японію та США. У США на початку 21-го століття були реалізовані масштабні приватизаційні проекти, серед яких Асоціація студентських позик та Федеральна національна іпотечна асоціація [65]. Успіх приватизації в Західній Німеччині в 1960-х роках, проведеної урядом Людвіга Ерхарда, також заслуговує на увагу. Процитуюмо його слова: «Ринок є єдиним демократичним арбітром у сучасній економіці [64]. Ця економічна політика призвела до «економічного дива» і сформувала сьогоденішню сильну німецьку економіку.

Питання приватизації становить суспільний інтерес, оскільки Україна пережила невдалу приватизацію в 1990-х роках і на початку 21-го століття, що призвело до утворення олігополістичних компаній, які негативно вплинули на економічний розвиток країни. Не вдаючись у деталі, можна сказати, що приватизація була проведена за цінами, значно нижчими від справедливої вартості нерухомості. Процес приватизації здійснювався виключно всередині країни, без зовнішніх учасників. Як наслідок, вигідніше було розібрати заводи на металобрухт, ніж інвестувати в модернізацію. Гірше того, уряд субсидував такі збиткові підприємства, друкуючи гроші з державного бюджету. Це призвело до гіперінфляції та економічного занепаду. Цей процес призвів до того, що деякі люди почали негативно ставитися до приватизації державної власності.

У той самий період Польща, колишня соціалістична країна, змогла провести ефективну приватизацію. Звичайно, ці процеси принесли «шокову терапію» польській економіці. Основними стовпами цієї «шокової терапії»

були відмова від пільгових кредитів та субсидій з боку держави, ліцензії на банкрутство неефективних підприємств та активне залучення іноземного капіталу та експертів [42]. В результаті приватизаційні сертифікати (ваучери) мали вартість на фондовій біржі ще до того, як вони були конвертовані в акції підприємств. Це створило справедливу вартість для приватизації державних підприємств.

Підсумовуючи вищесказане, можна сміливо стверджувати, що приватизація може бути успішною і приносити користь як державі, так і економіці в цілому у вигляді надходжень до бюджету. Крім того, сьогодні Україна має набагато більш фінансово грамотне населення, ніж 30 років тому. Тому для того, щоб приватизація була успішною, необхідно створити прозорі та справедливі умови для учасників торгів (що може включати використання голландських тендерів), залучити якомога більше учасників, у тому числі іноземних інвесторів, а також створити сприятливі умови в країні, які зроблять діяльність таких компаній ще більш успішною. Чим вища ціна продажу, тим більша відповідальність власника за управління новопридбаним майном.

Що стосується іноземних інвесторів, то слід зазначити, що учасники повинні пройти адміністративну перевірку перед тим, як будуть допущені до участі в аукціоні. У будь-якому випадку, учасники з Російської Федерації, Білорусі та асоційованих країн не повинні допускатися до участі в конкурсах з приватизації державного майна. Необхідність широкомасштабної приватизації у післявоєнний період обговорюється нижче разом з обґрунтуванням розрахунків.

Згідно з офіційною статистикою, у 2023 році на державний сектор припадає 4% економіки США [62]. Для порівняння, за даними Міністерства економіки, на кінець 2021 року (більш свіжі офіційні дані не опубліковані) державний сектор становить 10,3% української економіки [35]. За останні п'ять років кількість непрацюючих державних підприємств зросла в чотири рази. За офіційними даними, у 2018 році таких підприємств було 422, а у 2023 році - 1 736. Крім того, державні підприємства завжди мали заборгованість із

заробітної плати в розмірі близько 1 мільярда гривень на рік. Найбільша сума становила 1,19 млрд грн у 2020 році. Загалом в Україні налічується 3 116 державних підприємств. З них лише 854, або 27% від загальної кількості, є діючими, 475 (15%) - прибутковими, 1 736 (56%) - не працюють і 526 (17%) - не звітують про свою діяльність [43].

Як бачимо, показники ефективності цих компаній дуже низькі. Таким чином, перебування в державній власності приносить більше проблем, ніж вигод. Слід зазначити, що мала приватизація в Україні вже розпочалася і принесла задовільні надходження до державного бюджету. Зокрема, надходження від приватизації у 2021 році (зокрема, від приватизації АТ «Перший Київський машинобудівний завод») склали 5 098 млн грн (2,6% дефіциту), що в 1,7 рази більше, ніж у 2018-2020 роках. У 2023 році надходження від малої приватизації становитимуть 3 154 млн грн (0,2% від дефіциту бюджету). Ця сума є досить невеликою порівняно з величезним дефіцитом бюджету, але ці надходження є вкрай необхідними в нинішній складний період, коли Україна потребує постійної міжнародної підтримки.

Слід зазначити, що це показники малої приватизації. Велика приватизація принесе набагато більше надходжень. Основними джерелами надходжень від приватизації був продаж державних спиртових заводів та будівель і споруд для компаній, що переїжджають зі сходу. Це стало можливим завдяки лібералізації галузі: влітку 2020 року було скасовано державну монополію на виробництво спирту; за даними ФДМУ, до приватизації Україна витратила близько 200 млн грн на рік на утримання збиткових заводів. Ще більшою проблемою було тіньове виробництво, яке у 2019 році становило 55% від загального обсягу [57]. Як показує статистика, приватизація - це можливість перетворити витрати на доходи, що може покрити значну частину дефіциту. Таким чином, ці додаткові кошти можуть бути використані для значного збільшення фінансування національних сил оборони.

Розглянемо деякі з успішних великих приватизацій, що відбулися в Україні в минулому. Одним з таких прикладів є приватизація компанії «Криворіжсталь» у 2005 році за 24,2 мільярди гривень [57]. Враховуючи рівень інфляції на 2006-2023 роки, ця сума наразі становить 198,9 млрд. грн. (14,9% дефіциту бюджету у 2023 році). Наразі Україна має низку об'єктів приватизації (повної та часткової), які можуть принести значні надходження до державного бюджету: «Об'єднана гірничо-хімічна компанія», «Турбоатом», Приватбанк, Одеський припортовий завод, оборонна промисловість та ін. Нижче наведено деякі з найважливіших об'єктів приватизації. Деякі об'єкти, такі як Одеський припортовий завод, повинні бути приватизовані після війни, оскільки ризики війни призведуть до значного падіння ціни на цю нерухомість. Тому, щоб максимізувати прибуток від приватизації, слід зважити можливі ризики та точно оцінити теперішню і майбутню вартість майна.

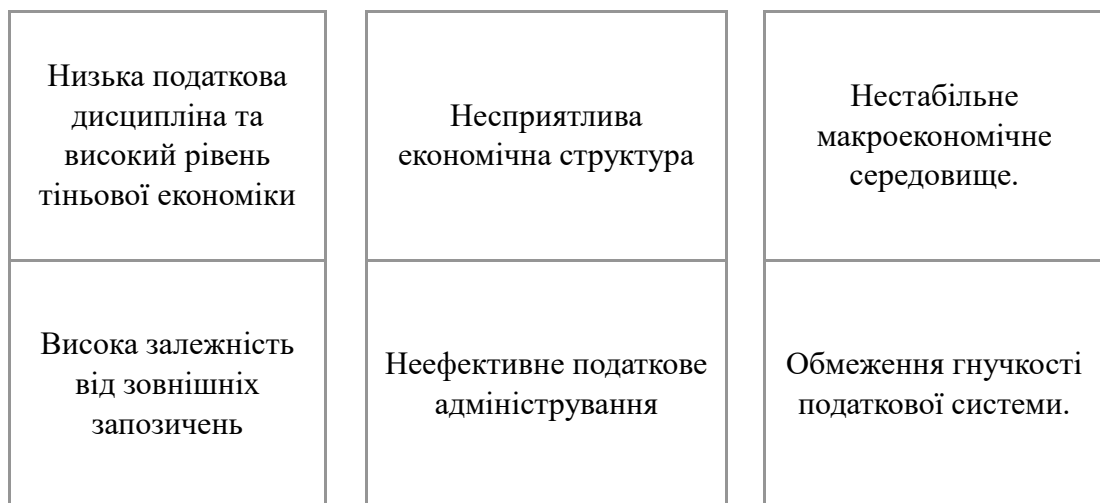
Звичайно, частина майна залишиться у державній власності. Це стосується насамперед низькорентабельних державних монополій, таких як соціальна інфраструктура. У всіх інших секторах, однак, держава повинна створити конкурентні умови для розвитку, зберігаючи при цьому невелику частку державного сектору. Це стосується і таких сфер, як освіта та охорона здоров'я, де державні установи повинні конкурувати на рівних з приватними, як у випадку з корпоратизованими «Укрпоштою» та «Ощадбанком». До речі, саме через відсутність конкуренції в залізничному секторі корпоратизація «Укрзалізниці» не принесла значних покращень. Адже в умовах державної монополії компанія не має стимулів для розвитку, що негативно позначається на витратах державного бюджету. Якщо стратегічно важливі підприємства стають збитковими, збитки покриваються з державного бюджету. Тому розвиток конкурентного середовища має бути одним із пріоритетів держави.

Згадуючи тенденцію розвитку інфраструктури як зарубіжну практику, варто зазначити, що лібертаріанські економісти теоретично обґрунтували, як мають працювати такі ініціативи. Зокрема, У. Блок звертає увагу на приватизацію доріг і транспортних мереж. Серед них зручний автоматичний

збір плати за проїзд без бюрократичного втручання, більша зацікавленість громадян у підтримці стану доріг та краще управління викидами забруднюючих речовин [63, с. 9-10]. У будь-якому випадку, чиста теорія не спричинить рушійні зміни. Для цього потрібні практичні експерименти, які спростують або підтвердять теорії. На основі отриманих результатів, можна буде зробити обґрунтовані висновки.

3.2 Проблеми та перспективи формування доходів Державного бюджету України

Формування доходів державного бюджету є одним з ключових елементів забезпечення фінансової стабільності та розвитку країни. Однак протягом останніх років система доходів державного бюджету зіткнулася з низкою проблем, які негативно вплинули на стан платіжного балансу та виконання запланованих видатків (рис. 3.1).

Рис. 3.1 Проблеми формування доходів державного бюджету в Україні

Джерело: складено автором на основі [6, с. 24]

Низька податкова дисципліна є основною проблемою через недосконалість податкового законодавства, поширеність тіньової економіки, корупцію в податкових органах та неефективне податкове адміністрування.

Через ці фактори значна частина потенційних податкових надходжень не потрапляє до бюджету. Як наслідок, втрачається значний обсяг коштів, які можна було б використати на соціальну допомогу та національний розвиток.

Несприятлива структура економіки також відіграє певну роль. Висока залежність від сировинного сектору та нерозвиненість інноваційних галузей обмежують потенціал збільшення податкових надходжень. Сировинний сектор генерує значні доходи, але є чутливим до коливань світових цін, що робить бюджетні надходження нестабільними [59, с. 132].

Макроекономічна нестабільність, така як економічні кризи, інфляція та девальвація, створює додаткові виклики для стабільності бюджетних надходжень. Ці фактори впливають на споживання та інвестиції, а також на спроможність громадян і компаній сплачувати податки.

Залежність від зовнішніх запозичень ставить Україну у вразливе становище. Зростання державного боргу призводить до збільшення боргових виплат, що позбавляє країну ресурсів, які можна було б використати на інші нагальні потреби, такі як охорона здоров'я, освіта та інфраструктура.

Неефективне податкове адміністрування загострює вищезгадані проблеми. Це пов'язано з тим, що слабка податкова адміністрація не може належним чином контролювати та збирати податки. Бюрократичні перепони та корупція призводять до значних втрат надходжень до бюджету [10, с. 28].

Обмежена гнучкість податкової системи ускладнює реагування на зміни в економічному та міжнародному бізнес-середовищі. Недостатня гнучкість податкової системи може перешкоджати швидкому реагуванню на економічні та соціальні виклики та обмежувати можливості для оптимізації податкових надходжень.

Для подолання цих викликів необхідно здійснити низку заходів, таких як посилення податкової дисципліни, реформування податкової системи, підвищення ефективності податкового адміністрування, диверсифікація економіки та зменшення залежності від зовнішніх запозичень.

Відповідно до Стратегії державних доходів України до 2030 року, основні стратегічні цілі визначені наступним чином [46]:

1. Забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності. Основна мета підтримувати стабільний рівень мобілізації доходів та зменшити залежність від зовнішнього фінансування. Це має вирішальне значення для забезпечення економічної незалежності та стабільності країни.

2. Гармонізація законодавства зі стандартами ЄС Стратегія передбачає гармонізацію українського законодавства із законодавством ЄС у сферах митної та податкової політики та адміністрування. Це важливо для виконання міжнародних зобов'язань та інтеграції України у світову економічну систему.

3. Зміцнення доброчесності та довіри до регуляторних інституцій. Посилення боротьби з корупцією та реалізація заходів з підвищення прозорості регуляторних органів є ключовими для покращення врядування та забезпечення довіри громадськості.

4. Підвищення рівня дотримання податкового та митного законодавства. Завдання полягає у забезпеченні дотримання податкового та митного законодавства як платниками податків, так і контролюючими органами. Важливим аспектом є посилення контролю та підзвітності на всіх рівнях.

5. Розробка та впровадження сучасних цифрових рішень Розробка та впровадження інноваційних цифрових систем у сфері податкового та митного адміністрування сприятиме підвищенню ефективності збору та адміністрування податків.

Ці напрями мають стратегічне значення для забезпечення фінансової стабільності та закладання підвалин для сталого розвитку української економіки. Вони спрямовані на посилення здатності України адекватно реагувати на поточні виклики та використовувати можливості для економічного зростання.

Відповідно до Національної стратегії доходів України на період до 2030 року, основними напрямками максимізації доходів державного бюджету України є наступні заходи [46]:

1. У сфері податкового адміністрування:

1.1. Зміцнення доброчесності:

- запобігання корупційним ризикам: Реалізація антикорупційних програм Національного податкового агентства на 2023-2025 роки та оновлення цих програм з метою посилення боротьби податкових органів з корупцією;

- оцінка якості надання послуг: регулярні опитування платників податків виявляють проблеми в діяльності ДПС, результати оприлюднюються та вживаються заходи на основі отриманих даних. Забезпечення позитивного зворотного зв'язку з бізнесом та громадянами для вдосконалення адміністративних процесів.

1.2 .Підвищення рівня дотримання податкового законодавства:

- впровадження системи управління податковими ризиками: розробка та впровадження комплексної системи, заснованої на концепції управління ризиками для ефективного адміністрування податків;

- удосконалення адміністративних процедур: оптимізація документальних перевірок, впровадження ІТ-рішень для автоматизації аудиту та обробки податкової інформації;

- використання сучасних технологій для адміністрування податків: розробка та впровадження ІТ-систем для підвищення точності та ефективності адміністрування податків, зокрема у сфері трансфертного ціноутворення.

2. Податкова політика:

2.1. Оподаткування доходів:

- реформа спрощеної системи оподаткування: запровадження механізму обмеження застосування спрощеної системи оподаткування шляхом виключення юридичних осіб та запобігання зловживанням,

підвищення порогу для реєстрації платників ПДВ та збільшення ставки податку до рівня загальної системи;

- відновити прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб: застосовувати соціальні пільги незалежно від рівня доходу для забезпечення податкової справедливості;

- переглянути інвестиційні стимули: раціоналізувати існуючі податкові пільги для підприємств та запровадити новий підхід до інвестиційних стимулів, що базується на прямих витратах;

- гармонізація податкового законодавства з нормами ЄС: гармонізація правил оподаткування прибутку підприємств з вимогами ЄС [46].

2.2. Непрямі податки:

- гармонізація ПДВ із законодавством ЄС: скасування пільг та знижених ставок, не передбачених європейськими директивами

- підвищення акцизів на паливо, алкоголь та тютюн до мінімальних ставок, встановлених ЄС.

2.3. Ресурсні платежі та екологічне оподаткування:

- вуглецевий податок: розробка та впровадження комплексного пакету екологічного оподаткування, що базується на концепції охорони навколишнього середовища;

- реформа системи оподаткування видобувних галузей: Аналіз та оцінка податкового навантаження на видобувні галузі з урахуванням необхідності післявоєнної відбудови.

2.4. Регулятивні зміни у митній сфері:

- реформа митниці: скасування пільг та гармонізація податкових ставок зі стандартами ЄС; ширше використання процедур кінцевого використання для різних мит [46].

3. У сфері митного адміністрування:

- 3.1. посилити антикорупційні заходи та підвищити довіру до митних органів:

- удосконалення антикорупційних заходів: Впроваджувати та оновлювати антикорупційні програми в національних митних органах для зменшення корупційних ризиків та зміцнення доброчесності;
- запровадити особливі умови проходження служби: встановити суворі вимоги до атестації митників та перевірки на чесність, у тому числі з використанням поліграфа, а також заохочувати чесність за допомогою програм заохочення;
- випробування використання натільних камер: Буде реалізовано пілотний проект, в рамках якого митники носитимуть нагрудні камери, щоб забезпечити прозорість їхньої поведінки та зменшити ризик корупції.

3.2. Підтримка бізнесу та співпраця:

- розвиток служби підтримки бізнесу (HelpDesk): створити та підтримувати ефективну службу для консультування бізнесу та громадян і швидкого вирішення проблем, що виникають;
- програма уповноважених економічних операторів (АЕО): розширення програми АЕО та взаємне визнання з ЄС;
- забезпечення довіри та позитивного іміджу митниці: реалізація заходів з підвищення прозорості роботи митних органів, таких як проведення опитувань для оцінки корупційних ризиків та впровадження нових проектів, таких як мобільні антикорупційні центри.

3.3. Розвиток міжнародного митного співробітництва:

- обмін попередньою митною інформацією: запровадження процедур обміну інформацією з іншими країнами з метою підвищення ефективності митного адміністрування та прискорення процедур;
- спільне управління кордонами: оптимізація митних процедур та збільшення пропускної спроможності у співпраці з сусідніми країнами.

3.4. Інституційний розвиток митних адміністрацій:

- підвищення заробітної плати: Адекватно винагороджувати митників для підвищення ефективності роботи та зменшення корупції;

- впровадження КРІ та ІТ-рішень: використання ключових показників для оцінки ефективності роботи митних адміністрацій та автоматизація більш ефективних процесів.

4. Митна політика:

4.1. Пільговий податковий режим для імпортованих товарів:

- посилити контроль за митними пільгами: запровадити більш жорсткі механізми контролю для перевірки законності використання митних пільг;

- розширити процедури кінцевого використання: запропонувати ширший спектр процедур кінцевого використання та розширити сферу дії пільгового податкового режиму на інші податки, такі як ПДВ та акцизні збори;

- гармонізація із законодавством ЄС: приведення пільгових податкових режимів у відповідність до вимог ЄС та вдосконалення ІТ-систем контролю за дотриманням митного режиму.

4.2. Гармонізація митного законодавства України із законодавством ЄС:

- розробка нового Митного кодексу України: Розробити новий Митний кодекс, який би повністю відповідав положенням *acquis*, спрощував митні процедури та запроваджував єдині правила митного оформлення;

- регулювання додаткових питань: Розробка законопроектів, спрямованих на вирішення питань, не охоплених митним законодавством ЄС, з метою забезпечення ефективного контролю митних процедур [46].

4.3. Удосконалення правоохоронної функції митних органів:

- запровадити заходи кримінальної відповідальності: посилити законодавство щодо боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями;

- посилення адміністративної відповідальності: внести зміни до Митного кодексу з метою посилення адміністративної відповідальності та забезпечити навчання співробітників митниці, відповідальних за нагляд за митними правопорушеннями;

- посилення кримінально-правових функцій: надання митним органам можливості проводити оперативно-розшукові заходи та досудове розслідування.

Сподіваємося, що реалізація обговорюваних заходів призведе до значного збільшення надходжень до державного бюджету, що, в свою чергу, дозволить спрямувати кошти на пріоритетні напрямки розвитку країни. Це також призведе до скорочення бюджетного дефіциту та загального державного боргу, що сприятиме підвищенню рівня життя та добробуту населення. Важливо зазначити, що ефективна реалізація цих заходів потребує спільних зусиль уряду, бізнесу та громадянського суспільства. Ці заходи також мають бути реалізовані в рамках комплексного підходу до вирішення проблеми наповнення державного бюджету. Для забезпечення їхнього успіху необхідно здійснювати постійний моніторинг та оцінку ефективності заходів, а також вносити необхідні корективи до державної бюджетної політики.

У 2025-2027 роках основну частину доходів державного бюджету становитимуть податкові надходження, які зростатимуть (77,3% у 2025 році, 79,9% та 81,2% у 2026 та 2027 роках відповідно). Уряд не врахував у своїх прогнозах значні неподаткові надходження, зокрема оборонні гранти (для порівняння, у 2023 році відповідна стаття «власні надходження бюджетних установ» становила 30% від загальних доходів державного бюджету). Такої практики було дотримано і при підготовці бюджетів на 2023 та 2024 роки, оскільки такі видатки складно точно оцінити, і їх не можна публікувати заздалегідь з міркувань безпеки [60].

У період з 2025 по 2027 рік відношення податкових надходжень до ВВП зросте на 3,1%, досягнувши 21,6% у 2027 році; після 2025 року ставки основних податків (за винятком акцизів) будуть фіксованими. Таким чином, податкові надходження зростатимуть в середньому на 17,3% на рік завдяки підвищенню акцизів та гармонізації з директивами ЄС, реформі військових платежів, продовженню перерахування військового збору до державного бюджету та підвищенню ефективності [60].

У 2025-2027 роках прогнозується поступове зростання доходів державного бюджету в номінальному виразі з 1,8 трлн грн у 2024 році до 3,1 трлн грн у 2027 році. У 2025 році зростання порівняно з 2024 роком становитиме 36,6%, у 2026 році - 14,2% та у 2027 році - 13,6%. У 2025 році зростання очікується на рівні 36,6%, у 2026 році - 14,2% та у 2027 році - 13,6% [60].

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження сформульовано наступні висновки:

1. Державний бюджет є основним компонентом національного фінансового регулювання національної економіки. Бюджет передбачає декомунізацію та перерозподіл валового внутрішнього продукту між регіонами держави та секторами економіки, враховує поточні потреби держави та ринкові механізми фінансової політики. Відповідно, вони визначають розмір внесків до бюджету, обсяг бюджетного фінансування сектора економіки.

Доведено, що теоретико-методологічна основа формування доходів державного бюджету України визначає стратегічну основу стабільного фінансового управління та економічного розвитку країни. Ключовим елементом теоретичної та методологічної основи отримання доходу є податкова політика. Це включає в себе встановлення оптимальних податкових ставок, систему стимулювання податкових надходжень, а також забезпечення прозорості та рівності перед законом для платників податків. Податки на доходи фізичних та юридичних осіб становлять значний відсоток доходів бюджету. Вони повинні бути розумно націлені на задоволення фінансових потреб держави, досягнення соціальної справедливості та стимулювання економічного зростання.

Важливим аспектом теоретичної та методологічної основи є визначення ефективної внутрішньої системи оподаткування товарів і послуг. Це включає акцизи, ПДВ та інші форми оподаткування, які стимулюють виробництво та споживання товарів та послуг. Неподаткові доходи відіграють важливу роль у формуванні бюджету і повинні враховувати їх теоретичні та методологічні базові ресурси та оптимізувати їх використання. До них відносяться доходи від власності, адміністративні збори та інші неподаткові доходи, а також власні доходи бюджетних установ.

Таким чином, при формуванні доходів державного бюджету України враховуються важливі аспекти економіки, податкового та фінансового

управління на основі докладних теоретичних і методологічних принципів. Ці принципи визначають податкову стратегію, фінансовий розвиток, соціальну справедливість України. Вони не тільки забезпечують фінансову стабільність і стійкість держави, але й сприяють досягненню стратегічних цілей, таких як економічне зростання і підвищення рівня життя громадян.

Важливим аспектом теоретичної та методологічної бази є адаптація до змін економічного середовища та поточних викликів. Країна повинна бути готова до впровадження нових інструментів і стратегій оптимізації доходів бюджету з урахуванням поточної і майбутньої ситуації.

2. Протягом останніх п'яти років спостерігається постійний рух у виконанні доходів та видатків державного бюджету України. Відсоток виконання доходів дещо коливався від 96,34% у 2019 році до 101,49% у 2022 році, але було значне перевиконання у 2023 році на 17,86%. Водночас відсоток виконання видатків зменшився з 95,01% у 2019 році до 82,86% у 2022 році, демонструючи все більше відхилення від запланованого значення, що свідчить про значні виклики та необхідність ретельного аналізу й оптимізації бюджетних видатків у зв'язку зі змінами в умовах воєнного часу.

Виявлено, що у період війни значні ресурси були спрямовані на підвищення обороноздатності країни. Видатки на цю сферу зросли порівняно з попереднім роком на 1 015,34 млн грн у 2022 році та 954,748 млн грн у 2023 році, що становить 42% та 52% від загальних видатків державного бюджету відповідно (10% у 2019 році та 9% у 2021 році). Частка видатків на громадський порядок, безпеку та правосуддя також зростає з 12% у 2021 році до 16% у 2022 році та 14% у 2023 році.

Встановлено дефіцит державного бюджету у відсотках до ВВП збільшився за останні два роки: 5,2% ВВП у 2020 році, 3,6% ВВП у 2021 році та 17,6% ВВП у 2022 році; у 2023 році дефіцит сягне 27% ВВП, а у 2024 році - 20% ВВП. Очікується, що він знизиться до 0,4% ВВП.

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік», граничний обсяг державного боргу становить 7 911 млрд грн. Згідно з

останніми прогнозами макроекономічних показників на 2024 рік, що містяться в доопрацьованому проекті бюджету до другого читання, номінальний ВВП прогнозується на рівні 7 643 млрд грн. За таких умов рівень державного боргу у 2024 році може сягнути та перевищити 100% ВВП. Згідно з попередніми прогнозами уряду щодо рівня державного боргу, відношення державного боргу до ВВП може сягнути 106%, що перевищить вартість усіх товарів та послуг, вироблених в Україні.

3. Досліджено, що такі країни, як Німеччина, Іспанія, Фінляндія, Швейцарія, Ірландія, Бельгія, Ісландія, Естонія, Німеччина, Іспанія, Фінляндія, Швейцарія, Ірландія, Бельгія, Ісландія та Естонія надавали допомогу лише у вигляді грантів. Найбільшим інвестором були США (10,95 млн. дол. США або 404,459 млн. грн).

Загалом у 2024 році Україна очікує отримати понад 40 мільярдів доларів США фінансової допомоги від своїх міжнародних партнерів - приблизно стільки ж, як і в попередньому році. Однак, на відміну від попереднього року, уряд України наразі не має впевненості, що отримає ці кошти вчасно.

Ситуація війни в Україні потребує значного зовнішнього фінансування. Аналіз показує, що така допомога регулярно надходить як від країн-партнерів (особливо США та ЄС), так і від міжнародних фінансових організацій (наприклад, МВФ, Світового банку). Звичайно, доступність фінансової допомоги залежить від економічної та політичної спроможності кожної країни. Однак очевидно, що низка країн та міжнародних фінансових організацій надають фінансову допомогу Україні у вигляді грантів, безповоротної фінансової допомоги та пільгових кредитів.

4. Частка податкових надходжень у ВВП є індикатором фіскального навантаження на економіку. У 2023 році цей показник склав 18,5% ВВП, з прогнозом на 2024 рік – 19%. У період 2025-2027 років очікується поступове зниження цього показника до 18,2%, що відповідає європейським стандартам і має на меті зменшити фіскальне навантаження на економіку, стимулюючи її

зростання . Це враховує програму відновлення України в контексті підвищення конкурентоспроможності українських підприємств.

Виявлено, що частка податкових надходжень від місцевих бюджетів до ДБУ у 2023 році становила 20%, з прогнозом на 2024 рік на рівні 22%. Очікується, що в період 2025-2027 років цей показник залишиться стабільним на рівні 22-23%, що вказує на поступове зміцнення фінансової автономії місцевих бюджетів, водночас зберігаючи їх важливу роль у формуванні доходів державного бюджету. Підвищення значення місцевих бюджетів є позитивним для розвитку регіонів, що дозволяє краще задовольняти місцеві потреби.

Додаткові надходження, зокрема податкові, залишаються джерелом для фінансування державних функцій, таких як оборона, соціальні програми та відновлення інфраструктури в умовах воєнного стану.

5. Прогноз доходів на 2025 рік становить 2 414,98 млрд грн, зростаючи на 646,5 млрд грн, або на 36,6% відповідно до кінця 2024 року. У 2026 році прогнозований фіскальний простір складе 384,68 млрд грн (10,1% від загального обсягу видатків), а у 2027 році – 426,31 млрд грн (10,8%). Ці витрати будуть використані для зміцнення обороноздатності, соціального захисту та покриття непередбачених витрат.

6. Згідно з дослідженнями, податкові надходження становлять значну частку доходів державного бюджету України. Однак у довоєнний період не було стабільної тенденції в динаміці податкових надходжень. Так, у 2021 році Україна досягла дуже хороших результатів, але вже наступного року все змінилося. Така тенденція була зумовлена інфляційними факторами та зниженням економічної активності українських суб'єктів господарювання. Водночас значний вплив мають також політико-правові, демографічні, соціокультурні фактори та фактори бізнес-циклу. Найбільше за останні чотири роки зросли податок на додану вартість на вітчизняні товари, рентна плата та плата за використання природних ресурсів.

У 2020-2023 роках у структурі неподаткових надходжень переважали доходи від операцій з нерухомим майном та підприємницької діяльності, але з 2021 року ця тенденція змінилася, і в останні два роки основну частку становлять власні надходження бюджетних установ. Такі зміни зумовлені стрімким зростанням власних надходжень бюджетних установ до спеціальних фондів Державного бюджету. Значну частину цих надходжень можуть становити благодійні внески на підтримку держави.

7. Відповідно до Національної стратегії доходів України на період до 2030 року, основними напрямками максимізації доходів державного бюджету України є наступні заходи:

- впровадження системи управління податковими ризиками: розробка та впровадження комплексної системи, заснованої на концепції управління ризиками для ефективного адміністрування податків;

- удосконалення адміністративних процедур: оптимізація документальних перевірок, впровадження ІТ-рішень для автоматизації аудиту та обробки податкової інформації;

- реформа спрощеної системи оподаткування: запровадження механізму обмеження застосування спрощеної системи оподаткування шляхом виключення юридичних осіб та запобігання зловживанням, підвищення порогу для реєстрації платників ПДВ та збільшення ставки податку до рівня загальної системи;

- відновити прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб: застосовувати соціальні пільги незалежно від рівня доходу для забезпечення податкової справедливості;

- удосконалення антикорупційних заходів: Впроваджувати та оновлювати антикорупційні програми в національних митних органах для зменшення корупційних ризиків та зміцнення доброчесності;

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Без реформ не обійтися: власних коштів Україні вистачить тільки на половину видатків». Центр аналізу публічних фінансів та публічного управління, київська школа економіки. *Економічна правда*. URL: <https://ww.epravda.com.ua/publications/2023/09/26/704763/>
2. «Криворіжсталь» повторно продано : Голос Америки. URL: https://www.holosameryky.com/a/a-49-2005-10-24-voa1_86986937/225549.html (дата звернення: 08.04.2024)
3. Бак Н., Харовська А. Війна як чинник формування податкових надходжень бюджету України. *Фінанси, облік і оподаткування*. 2023. Вип. I (89). С. 21-37.
4. Національний банк України. офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/ExDebt_q.pdf
5. Бюджетна політика. Міністерство фінансів України. 2020. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-policy> (дата звернення: 30.11.2024)
6. Бюджетна система України: навч. посіб. в схемах і таблицях / С. В. Качула, Г. Є. Павлова, Л. В. Лисяк, [та ін.]. Дніпро: Монолит, 2021. 332 с.
7. Бюджетний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, ст. 572. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T102456?an=1456>
8. Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата доступу: 10.05.2024).
9. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50–51. ст. 572. Стаття 9. URL: https://kodeksy.com.ua/ka/byudzhethnij_kodeks_ukrainy/statja-9.htm
10. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50–51. ст. 572. Стаття 29. URL: https://kodeksy.com.ua/ka/byudzhethnij_kodeks_ukrainy/statja-29.htm

11. Ватаманюк-Зелінська У.З., Прицак Я.М., Зелінський М.-П. Особливості формування та виконання державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2023. № 185. С. 26-31.

12. Верховна Рада України прийняла держбюджет на 2024 рік. Міністерство фінансів України. (дата публікації: 09.11.2023) URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/verkhovna-radaukrainypryiniialaderzhbiudzhet-na-2024-rik>

13. Видатки державного бюджету України. Міністерства фінансів України. офіційний сайт. URL <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>

14. Волкова. О. В., Сисоєнко І. А., Карлюка Д. О. Оцінка виконання доходної частини бюджету України. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 46. URL: http://www.marketinfr.od.ua/journals/2020/46_2020_ukr/16.pdf

15. Воронкова Т. Є., Мельник А. О. Економічний зміст показників ефективності використання бюджетних коштів. *Економіка та держава*. 2020. № 11. С. 84– 87.

16. Гнидюк І. В., Уманець Л. В., Гончаренко Т. В. Оцінка податку на доходи фізичних осіб фіскального показника. *Бізнес інформ*. 2021. № 2. С. 279-285.

17. Державний веб-портал бюджету для громадян. Open budget. URL:<https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2023&budgetType=NATIONAL>

18. Довідка щодо виконання доходів загального фонду місцевих бюджетів за 11 місяців 2024 року. URL:<https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82%20%D0%B7%D0%B0%20%D1%81%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%8C%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4%202024%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83.pdf>

19. Доходи державного бюджету України в 2020 рік / Міністерство фінансів України : офіційний сайт. URL:<https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2020/>

20. Доходи державного бюджету. Державний веб-портал бюджету для громадян: офіційний сайт URL:<https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>

21. За даними МВФ, економіка Колумбії буде найбільш швидко зростаючою в Латинській Америці протягом 2022 року: Infobae. URL: <https://www.infobae.com/ua/2022/04/19/the-colombian-economy-will-be-the-fastestgrowing-in-latin-america-during-2022-according-to-the-imf/> (дата звернення 23.12.2024)

22. Закон України від 9 листопада 2023 року № 3460-IX «Про Державний бюджет України на 2024 рік – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (23)

23. Закон України від 9 листопада 2023 року № 3460-IX «Про Державний бюджет України на 2024 рік» URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>

24. Зовнішній борг України на кінець III кварталу 2023 року. Інформація про стан виконання зведеного та Державного бюджетів України за січень – жовтень 2023-2024 років (за даними місячного звіту Державної казначейської служби України від 25.11.2024) URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698

25. Канаєва Т., Галабурда А. Бюджетна політика держави в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa* (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету). 2022. Том 144. № 4. С. 98–109 URL:https://ips.ligazakon.net/document/kp210590?ed=2022_03_29&an=16 (дата звернення: 25.11.2024)

26. Касперович Ю. Доходи бюджету в умовах трансформаційних зрушень системи фінансово-економічного регулювання. *Економічний аналіз*. 2021. Т. 10(2). С. 254-259

27. Кізима Т., Клімов І., Охотницький Ю. Міжнародна фінансова допомога Україні в умовах війни та її вплив на боргову безпеку держави. *Дев'яти Всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія*. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 100-103.

28. Класифікація доходів бюджету: Наказ Міністерства фінансів України №11 від 14.01.2011р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/128643_637921 (Дата звернення: 30.11.2024).

29. Козійчук О. Економічна суть та оцінка динаміки доходів державного бюджету України. URL:http://vtei.com.ua/doc/21_04_2021/121.pdf#page=166 (дата звернення: 15.05.2024).

30. Лотоцька Н. «Шокова терапія» від Мілея: Аргентина девальвує песо на понад 50% до долара : LB. URL : https://lb.ua/world/2023/12/13/588750_shokova_terapiya_vid_mileya.html (дата звернення: 29.12.2024)

31. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>. (дата звернення: 20.11.2024)

32. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income> (дата звернення: 25.11.2024)

33. Офіційний сайт. Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>

34. ПДВ на пальне повернуть до 20%, зниження податку було помилкою - Гетманцева У. 2023. URL:<https://www.unian.ua/economics/energetics/pdv-paralivo-povernut-do-20znizhennya-podatku-bulo-pomilkoju-getmancev-12198501.html> (дата звернення: 18.12.2024).

35. Питома вага державного сектору в економіці : Міністерство економіки України. URL:<https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=3f9cbf0b->

[24bf48f8836004d559e41d60&tag=UpravlinniaDerzhavnimSektoromEkonomikis](https://www.pravda.com.ua/news/2024/03/4/7444867/)

(дата звернення: 07.04.2024)

36. План відновлення України. [URL:https://recovery.gov.ua/](https://recovery.gov.ua/)

37. Погорілов С. Шмигаль анонсував скорочення міністерств в Україні на третину: Українська Правда. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2024/03/4/7444867/> (дата звернення: 04.04.2024)

38. Показники виконання Державного бюджету України за 2020 рік. Міністерства фінансів України. офіційний сайт. URL:<https://mof.gov.ua/uk/download/page/321> 1 (дата доступу: 10.05.2024).

39. Показники виконання Державного бюджету України за 2021 рік. Міністерства фінансів України. офіційний сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/download/page/3741> (дата доступу: 10.05.2024). (35)

40. Показники виконання Державного бюджету України за 2022 рік. Міністерства фінансів України. офіційний сайт. URL:https://mof.gov.ua/storage/files/3_%D0%94%D0%91_%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%8C_2022_%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.xlsx (дата доступу: 10.05.2024).

41. Показники виконання Державного бюджету України за 2023 рік. Міністерства фінансів України. офіційний сайт. URL:https://mof.gov.ua/storage/files/3_%D0%94%D0%91_%D0%3%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%8C_2023_%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.xlsx (дата доступу: 10.05.2024).

42. Приватизація у сусідів. Як Польщі, Грузії та Словаччині вдалося наростити економіку завдяки ефективній приватизації : Економічна Правда. URL:<https://www.epravda.com.ua/projects/pryvatyzatsiya/2021/08/31/677303/> (дата звернення: 08.04.2024)

43. Присяжна Л. В Україні лише 15% державних підприємств є прибутковими : Liga Zakon. URL : https://biz.ligazakon.net/news/226721_v-ukranlishe-15-derzhavnikh-pdprimstv--pributkovimi (дата звернення: 08.04.2024)

44. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: розпорядження Кабінету міністрів України № 415-р.

45. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021р. №590.

46. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12. 2023 року № 1218-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-natsionalnoi-stratehii-dokhodiv-do2030-s1218-271223> (дата звернення: 11.05.2024).

47. Проект Закону про Державний бюджет України на 2023 рік. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40472>

48. Радіонов Ю. Д. Видатки бюджету забезпеченні сталого соціально – економічного розвитку країни. Інвестиції: практика та досвід. 2020 № 16 С. 39-46

49. Реформа державних фінансів. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-derzhavnih-finansiv> (дата звернення: 25.10.2024).

50. Рябушко Т. Міжнародна фінансова допомога Україні під час війни (звіт за 6 місяців). URL: <https://kreston.ua/mizhнародna-finansova-dopomoha-ukraini-pid-chas-viyny-zvitza-6-misiatsiv/>

51. Рябушко Т. Міжнародна фінансова допомога Україні під час війни (звіт за 6 місяців). URL : <https://kreston.ua/mizhнародna-finansova-dopomoha-ukraini-pid-chas-viyny-zvitza-6-misiatsiv/>

52. С.І.Юрій, Й.М.Бескид. Бюджетна система України. Київ: навч. пос., : НІОС. 2020. 400 с.

53. Самойлюк М. Союзники на мільярди доларів. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/sojuzniki-na-miljardi-dolariv.html>

54. Самойлюк М., Репко М. Підтримка на 2 трильйони: хто і як допомагає українській економіці. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/10/686844/>

55. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2024–2026 роки. Міністерство фінансів України. 2020. URL: <https://mof.gov.ua/uk/osnovna-informacija> (дата звернення: 22.12.2024)

56. Скільки безповоротної фінансової допомоги отримала Україна з початку повномасштабної війни. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/09/30/infografika/finansy/skilky-bezpovorotnoyifindopomohy-otrymala-ukrayina-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijny>

57. Фонд державного майна в Україні. А ви знали, що донедавна в Україні існувала монополія на виробництво спирту? : Facebook. URL : <https://www.facebook.com/spfu.gov.ua/posts/pfbid08oLWx4DRohTUKLGaWcfxbyTXMcqhA61m9QEiRt29wUXWk7pdnwjsGSA4EXbSYssKl> (дата звернення: 08.04.2024)

58. Фрунза С. А., Гаврилова Н. В. Особливості формування та використання місцевих бюджетів в Україні та інших країнах світу. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 40. С. 421-426

59. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. «Scientia·fructuosa». 2022. Вип. 145(5). С. 124-137.

60. Щодо Бюджетної декларації на 2025-2027 роки, схваленої Кабінетом Міністрів України / Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL : https://budget.rada.gov.ua/news/Zakonoproektna_robota/Visnovki_ZP_golovni_9skl/78665.html

61. Юшко С.В. Доходи бюджету: оцінка стану та перспектив формування : монографія. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. 190 с.

62. Bhutada G. Visualizing U.S. GDP by Industry in 2023 : Visual Capitalist.
URL: <https://www.visualcapitalist.com/visualizing-u-s-gdp-by-industry-in-2023/> (дата звернення: 07.04.2024)
63. Block W. The Privatization of Roads and Highways. Human and Economic Factors. Auburn, Alabama, US : Ludwig von Mises Institute, 2020. 475 p.
64. Finance glossary : Gartner.
URL:<https://www.gartner.com/en/finance/glossary> (дата звернення 03.03.2024)
65. Presidente Milei reduce el número de ministerios para achicar el Estado en Argentina : La Republica.
URL:<https://www.larepublica.co/globoeconomia/presidente-milei-reduce-el-numero-deministerios-para-achicar-el-estado-en-argentina-3764916> (дата звернення: 03.04.2024)